

ישראל בפרך: יד וימררו את חייהם
 בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל
 עבדה בשדה את כל עבדתם אשר
 עבדו בהם בפרך: טו ויאמר מלך
 מצרים למילדת העברית אשר שם

בני ישראל בקשיו: יד ויאמררו ית
 חייהון בפלחנא קשאי בחמר ובכל
 עבדו בניהו ובכל פלחנא בחקלא ית
 כל פלחנהון דאפלחו בהון
 בקשיו: טו ויאמר מלכא דמצרים
 קחיתא יהודיתא דשום קרא

לקט בהיר

רשי

קקוליס היו צעיניהם: (יג) בפרך. צעודה קשה
 (אוק) המפרכת את הגוף ומשברתו (ש"ר - סוטה י"ח):
 (טו) למילדות. הוא לשון מולידות^(ט), אלא שם
 לשון קל ויש לשון כבד, כמו שובר ומשבר, דובר

פשוטו, ומדרשו מלשון קוף וזרדה, ופירש"י בסוטה היה
 דומה להם כאילו עיניהם וגופם מלאים קוליס בראותם את
 ישראל פרים ורבים, והענין היינו הך, אלא שלפי זה אינו
 חסר כלום (רא"ם): (כא) פי' לא שהם ילדו את הנשים,
 אלא עשו את הנשים להיות יולדות, לכן נקראו החיות

פעמים מילדות ופעמים מולידות, שפירוש שני המיבות שוים לגמרי, אלא שאם יש דגוש באחת מאותיות השורש נקרא לשון
 כבד (לפי שהדגוש הוא במקום הכפל וכבד ללשון למבטא אומר), ומציא ראיות שאין מילוק בין כבד לקל, אבל הראיות שהביא

אור החיים

האומר צענין אמר לשון רצים דכהיז וישימו וכאשר
 יענו וגו' ויעבדו וימררו כי לא המלך לבדו עושה
 אלא הוא ועמו, דבר זה עשאו המלך לבדו כדי
 שיביה הדבר בסוד שלא ירגישו העבריות להסתיר
 הריונם ושלא ירחיקו המילדות מילד אותם כאשר
 אבאר בסמוך:

יד. וימררו את וגו'. אומרנו צעודה קשה^(ט)
 פי' צעודה שהיא קשה מלד
 עלמה אפי' צמוט ממונה והוא עבודה חומר
 ולבנים ועבודה שדה^(ט). ואומרנו את כל עבודתם
 וגו'^(ט) כי לא תאמר שהרפו ידם מהם משיעור
 הבנין שקצבו להם מקודם אלא שקצבת עבודה
 ראשונה במקומה עומדת והוסיפו להם כמו
 שתאמר שאחר ששמו עליהם כך וכך שיצו בכל יום
 אחר שיביה החומר והלבנים מוכנים לפניהם
 הוסיפו עליהם לעשות הכנת החומר והלבנים וכל
 עבודה הכנת הבנין ולא הקילו מלד זה שיעור
 עבודה ראשונה אשר עבדו בהם בפרך אלא אחי
 עמה^(ט), וזה מהתחממות פני ירצה, ואף על פי כן
 לא הועילו להמעיטם כי נחרצו בני ישראל והספיקו
 לדבר זה, ואשר על כן ויאמר מלך מצרים וגו'
 להמית הזכרים:

למילדות העבריות וגו'. לריך לדעת מה אמר
 להם באמירה זו^(ט). ואולי כי
 האמירה היא שקרא ואמר העבריות אשר שם
 האחת וגו'^(ט) כי להיות שצאו לפניו הרבה ולא היה
 מכיר אלו המילדות לזה קרא בשמותם ליחד להם
 הדיבור ללד שהיו גדולות של כל המילדות ורצה
 להטיל הדבר עליהן כי כן דרך השררה. עוד ירצה
 שהוא עשה אותן גדולות ושרות בקריאה זו על כל
 המילדות ואשר על כן פרט את שמותן, ולזה חזר
 לומר פעם אחרת ויאמר בילדכן וגו' פי' שהצווי לא
 לשחיתן לבד אלא לכל המילדות אלא שאלו יהיו

טו. ויאמר מלך וגו'. הגם שכל המעשה

אור בהיר

מד' וכבר אמר ויעבדו וגו' בפרך. מוד' שעבודות אלו קשות יותר מהבנין. מו' מה צא לרבות עוד צוה. מז' זה פירוש
 מיבת את כל וגו'. פירוש חוץ מכל עבודתם שהיה עד עתה בפרך חוץ מזה וימררו וגו' בחומר וגו'. מוד' הלא על מאמר בילדכן
 את וגו' אמר ויאמר פעם ב'. מו' פירוש שמע פרעה שיש בין המילדות ב' נשים חשופות וגדולות מכולן וידע ששמותיהן שפרה
 ופועה, אבל לא היה מכיר אותן, על כן קרא בקול בנוקט זה מילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם וגו', ולא צוה לפניו ויאמר להן
 בילדכן וגו'. ג' פירוש ידע אותן ולא קרא להן לבוא לפניו כמו בדרך הא', אלא בחוץ דבריו הזכיר שמותן, וזה מעלה וכבוד ומנופה

שפרה ושום תינו
 ויאמר כד תהוון
 יהודיתא ותחונן על

ומדבר, כך מוליד ומילד
 שמשפרת את הולד^(ט)
 טס) שפועה - ומדברת
 המפייסות תינוק הצוק
 כונו (שע"י מ"ב י"ד) כיוולד
 צהולדכן^(ט). על האבו
 ובמקום אחר קראו מש
 י"ח ג) עושה מלאכה על
 וילך חרס: אם בן הוא
 על הזכרים^(ט) שאמרו*
 שונו נוסחאות - שראו

צמ' כלה וחמותה - מהיר
 כבד תפרש שבי מיבות אלו
 סוטה: מה יולד זה ירך מלאך
 גבי יולד כלי מרס אבנים ואז
 בגזירתו: שאם רק בשביל המנ

עליהם שרות. עוד יר
 ורוממות על דרך את י
 (דברים כ"ו) והכוונה ב'ו
 זה גרם להם פרעה
 המילדות^(ט) ועלו במעלה
 וייטב אלהים וגו' ויעש לב
 לוייה צחי מלכות (סוט
 מז. ויאמר וגו' וראוי
 לאיזה עני
 לומר: אלא אם בן וגו' ומו
 שאמרנו (סוטה י"ח): סימן
 ב' פועה - למעלה לא ידע
 אלויה). עוד לריך לדעת טע

כשהמלך מזכיר שם היחיד בין הרב

ראות מצרים - האמת מצות ישראל

מסורת המדרש
 ולבסוף את כל
 עבודתם ראה ביד כו.
 כ... א"ר יונתן סוטה יא.
 סי' כו. להלן פי"ח. ט.
 ויק"ד לו. ב. תנחומא
 ויצא ט. יליש שם.

אמר בפה רך רבי שמואל בר נחמן אומר בפריכה וכן
 עשו לכל אחד מישראל כל מה שעשו הלבנים ביום
 ראשון שמו עליו לגזרה שיעשה כנגדן בכל יום ויום.

7 (יד) וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו' בתחלה
 'בחמר ובלבנים' ולבסוף 'ובכל עבודה בשדה' ולבסוף
 'את כל עבודתם' מהו 'את כל עבודתם אשר עבדו בהם
 בפרך' רבי שמואל בר נחמן אומר רבי יונתן מלמד שהיו
 מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים

"ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך", וכדרשת משמעות "בפרך" נחלקו חכמים. רבי
 אלעזר אמר: "בפה רך", פיתו אותם בלשון רכה לכוא לעבודה בתחילה. שפרעה "קניב את כל
 ישראל ואמר להם: בבקשה מכס, עשו עמי היום בטובה... נטל סל ומגריפה, לעשות עצמו כיוצא גם הוא
 לעבודה (וכדלעיל כאן, י). מי היה רואה את פרעה נטל סל ומגריפה ועושה בלבנים ולא היה עושה! מיד
 הלכו כל ישראל בזריזות ועשו עמו בכל כוחו, לפי שהיו בעלי כוח וגבורים" (במ"ר טו, כ). והמצרים הערימו
 עליהם בכך. "כדי שיעשו הלבנים בכל כוחם ולראות כל יכולת שלהם ולפי מספר שעשו ביום הראשון גזרו
 עליהם לעשות כל הימים" (להלן ה, יח). ומשם ואילך העמידו עליהם נוגשים לכופם בכוח שלא יגרעו מן
 יתרוונות הלבנים הראשונה ליום יום (כבמ"ר שס). ואילו — רבי שמואל בר נחמן אומר: "בפרך"
 — בפריכה, בעבודה המפרכת ושוברת גב ומתנים, העבידים המצריים. וכן עשו לכל אחד
 מישראל — להעבידו מיד ביום הראשון בכל הכוח והיכולת. כדי שיעשה מספר לבנים רב ביותר,
 ומשם ואילך — כל מה שעשו הלבנים ביום ראשון שמו עליו לגזירה שיעשה כנגדן בכל
 יום ויום, הגם שביום עמל ראשון יש ביכולת אדם לעשות ולהספיק יותר מכימים שלאחריו, שגופו
 שכור ועייף ממלאכת היום הראשון.

"וימררו את חייהם בעבודה קשה, בחומר ובלבנים, ובכל עבודה בשדה, את כל עבודתם אשר
 עבדו בהם בפרך", הגם שלבסוף קלל הכתוב כל מיני עבודה, פורט הוא בתחילה ומונה "בחומר
 ובלבנים", לומר לך כי — בתחילה — העבידום — בחמר ובלבנים, רק כבעלי מקצוע שכידיים,
 בוגי בנינים, ולבסוף — העבידום כעבדים גמורים — בכל עבודה בשדה, בתחילה בעבודת אנשי
 עיר — ולבסוף את כל עבודתם, בעבודה משפילה של אנשי כפר ושדה (ח"א מהרשי"א בסוטה שס).
 הלכו אתם מעבודה לעבודה, שמאחר שהגוף התרגל בעבודה זו, ולא קשתה לו עוד, שוב הטילו עליו
 עבודה חדשה וקשה מן הראשונה, ושאיך הגוף רגיל בה מקודם (ראה תנחו" ויצא, ט). מהו — אם כן,
 שהכתוב מוסיף עוד ואומר: "את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך" — אחר שכבר פרט
 הכתוב שהטילו עליהם כל עבודה קשה שהיא וכבר אמר למעלה "בפרך"? רבי שמואל בר נחמן
 — שהוא פירש למעלה את "בפרך" הראשון כמשמעו, הוא מפרש את "בפרך" השני הזה, כאשר —
 אמר רבי יונתן: "בפרך" זה — מלמד, שהיו — המצרים — מחליפין — על ישראל —
 מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים, שמאחר שהורגלו בעבודות המיועדות להם. ולא
 היתה שום מלאכה מפרכת, שוב החליפו להם להטיל עליהם עבודות שאינם רגילים בהם, כדי לפרכם

3

מסורת המדרש

יב. ד' גזירות גזר פרעה סוטה יב. להלן ה. ית. ו. ד. ראה: קה"ד ט. (טו). ד. זוהר ת"ב יח. ע"ע: פד"א כט.

אמר רבי אויא מודה רבי אלעזר שהוא בפריכה.

יב. ארבע גזרות גזר פרעה עליהם בתחלה גזר וצוה לנוגשין שיהיו דוחקין בהן כדי שיהיו עושין הסכום שלהן ולא יהיו ישנים בבתיהם והוא חשב למצטן מפריה ורביה אמר מתוך שאינן ישנים בבתיהם אינן מולידין אמרו להן הנוגשים אם אתם הולכין לישן בבתיכם עד שאנו משלחין אתריכם בפקר היום עולה לשעה ולשתים ואין אתם משלימין את הסכום שלכם שנאמר (שמות ה, יג) והנגשים אצים לאמר וגו' והיו ישנים על הארץ אמר

עוד בעבודה שאין הגוף רגיל בה, (וכדלהלן כאן, כו). ואילו לרבי אלעזר שפירש למעלה "בפרך" ראשון "בפה רך" — אמר רבי אויא: מודה רבי אלעזר — על "בפרך" נוסף זה, שהוא — בא לומר "בפרך" — בפריכה, שמאחר שמשכום בפה רך שוב העבירום בפריכת גב ומתניים.

יב. ארבע גזירות — אמורות בתורה אשר — גזר פרעה עליהם, על ישראל, לענותם, כדי למעטם: בתחלה גזר — עליהם את גזירת העבודה בחומר ובלבנים לבנין ערי המסכנות, כאמור ונדרש למעלה, וצוה לנוגשין שיהיו דוחקין בהן — לעבוד שעות רבות ובמהירות — כדי שיהיו עושין — לבנים כפי — הסכום שלהן, כאמור למעלה, ולא יהיו ישנים — כלילות — בבתיהם, כדי שיספיקו לעבוד עבודתם שעות רבות ביותר מבלי שהות של הליכה ושיבה לבתיהם, כדלהלן: והגזירה השניה, להמית כל בן זכר בעת לידתו, כידי המילדות, כאמור בפרשה, ונדרש להלן (כאן יג"ו); והשלישית, להשליך כל בן הנולד במצרים ליאור, בידי כל מוצאו, כאמור בפרשתנו, ונדרש להלן (כאן יח); והגזירה הרביעית, שלא לתת תבן לעם לעשות הלבנים, ושם יבקשו להם תבן בשדות בכותות עצמם, כאמור בסוף סדר "שמות", ונדרש להלן (ה, יח), הרי ארבע גזירות (וראה להלן ו, ד, כו, א). וכולן לא היו כדי למעט את מספר בני ישראל ולהחיש את כוהם, כאשר אמר פרעה בתחילה "פן ירבה", והוא חשב — עוד מתחילת הגזירה הראשונה — למצטן — בכך — מפריה ורביה, שכך — אמר: מתוך שאינן ישנים בבתיהם, אינן מולידין. וכדי להסתיר מתחילה תחבולה זו, שכל העבודה אינה אלא כדי למעט מפריה ורביה. — אמרו להן הנוגשים: אם אתם הולכין לישן בבתיכם, עד שאנו משלחין — לבקש — אתריכם בבקר, להביאכם אל העבודה, היום — השמש — עולה לשעה ולשתים, ואין אתם משלימין — לבסוף היום — את הסכום שלכם — בלבנים שעליכם לעשות מדי יום ביומו, כאמור למעלה. וזהו — שנאמר — בגזירה הרביעית, של מניעת התבן מהם: "והנוגשים אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו, כאשר בהיות התבן", והגם שיודע אני שכל קושי גזירת מניעת התבן מהם היתה מפני שגם באין תבן מוכן להם היו צריכים לעשות כמספר שעשו בימים שהתבן ניתן להם, שאם לא כן אין ממש בגזירת מניעת התבן, מכל מקום הוסיף הכתוב לומר "כאשר בהיות התבן", לומר שגם בהיות התבן, מתחילת גזירת העבודה, כבר היו הנוגשים אצים בהם להספיק לעשות מספר לבנים רב ביותר מכפי שיעשה אדם בשעות עבודה רגילות (רו"ו). והיו ישיגין — כלילות במקום עבודתם — על הארץ.

להן האלהים אני
בניו בפוכבים דו
והרבה ארבה וגו'
איזה דבר עומד
וכאשר יענו אתו
נשים צדקניות ש
ומה עשו בשעה
הוא מזמן להם
ומחצה דגים ומו
קדרות אחת של
ומרחיצות אותן
בין שפתים שנאו

דבר המענה את הגוף
— למצריים: אני אנ
ה' לאברהם: "כי בר
— לענותם — של
הראשונה הזו, אומר ד
(ועיי רז"ו), בכ"ז פרה
והדבר היה כאש
צדקניות שהיו באו
לרוב, ויצאו ישראל מ
מאות שנה, כגזירת ב
מנעו עצמן מתוך ה
והקב"ה סייע בידן, א
דגים קטנים בכדיו
אוכליהם, (ח"א מהרע
בשדות, אחרי שהיו
— על הכירה המוכ
תבשיל — דגים,
ומרחיצות אותן -
בטרם יאכלו (גמ' שו
ויתפנו מעיננים לתח
שם בשדות — בין
בגמ' שם, ועיי יפ"ת).

תִּהְיוּ רִיקוֹנוֹ כִּי וְתִשְׂאֵל אֶתְהָא
מִשְׁבֵּבְתָהּ וּמְקַרֵּיבַת בֵּיתָהּ מִנִּין
רְכִסָּף וּמִנִּין דְּרַחֵב וְרַבּוּשִׁין
וְתִשׁוּנוֹן עַל בְּנִיכּוֹן וְעַל בְּנִתִּיכּוֹן
וְתִרְוִקוֹנוֹן יְתַּ מְצָרִים: א וְאֶתִּיב
מִשָּׁה וְאָמַר וְהָא לָּא יְהִמְנוּן לִי

רִיקָם: כב וְשִׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ
וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ פְּלִי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב
וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתָם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־
בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מְצָרֵי: ד
ד וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יֵאֱמִינוּ

רש"י

לקט בהיר

ברבי מנחם* נאמר לו: (כב) ומגרת ביתה.
מאותה שהיא גרה אהיה (כ) צבית: ונצלתם.
כתרגומו ותרוקנון, וכן (י"ג ל"ה) וינללו את מזרים,
ויתנללו בני ישראל את עדים (ל"ג ז'), והגוין זו
יסודיט), ומנחם חזרו במחצרת לדי' עם וילל אלהים
את מקנה אביכם (ברא' ל"א ע'), אשר הליל אלהים
מאזינו (שם ע"ג), ולא יאמנו דבריו, כי אם לא היתה
הגוין יסוד והיא נקודה בחיר"ק לא תהא משמשת
בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם, כמו (דברי כ"ה
ס"ג) וְנִשְׁתַּקֵּם מַעַל הַאֲדָמָה, וְנִשְׁתַּקֵּם צִיד אֹיִב (ויק' כ"ו
כ"ה), וְנִשְׁתַּקֵּם לִפְנֵי אֹיִבֵיכֶם (שם י"ג), וְנִשְׁתַּקֵּם בְּתוֹכָהּ
(יש' כ"ב כ"ה), וְאֶמְרָתֶם יִלְלֵנוּ (דברי ז' י'), לִשׁוֹן נִפְעַלְנוּ,
וכל גוין שהיא צבה בתיבה לפרקים ונפלת ממנה
כגוין של גוג, נושא, נותן, נושך, כשהיא מדברת לשון
ופעלתם תנקד צשו"ה בחטף, כגון (ברא' מ"ב י"ט)
וְנִשְׁתַּקֵּם אֶת אֲבִיכֶם, וְנִשְׁתַּקֵּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד
(במד' ל"ב כ"ט), וְנִמְלָקְתָם אֶת צֶבֶר עַרְלַתְכֶם (ברא' י"ז י"ה),
לכן* אני אומר שזאת הנקודה בחירי"ק מן היסוד
היא, ויסוד שם דבר נלול, והוא מן הלשונות
הכבדים, כמו דבור, כפור, למוד, כשידבר בלשון
ופעלתם ינקד בחירי"ק, כמו (במד' כ"ח) וְדִבַּרְתֶּם אֶל
הסלע, וְכִפַּרְתֶּם אֶת הַבַּיִת (יש' מ"ב כ"ג), וְלִמְדָתֶם

כח) כי פי' שכנתה שדרים זו אלל זו, א"כ גרת ציטה
פירושו שדרים צבית אחד, ופי' דברי רבינו יכול להיות צב'
אופנים, או חיצת "שהיא" פירושו היא הישראלית דרה את
המזרית צביתה של המזרית, או להפך "שהיא" המזרית
דרה את הישראלית, ויתכן זאת שהלא יוסף נתן להם אחוזה
בארץ גושן (סד"ז): כט) דעת רבינו שב' גזירות יש
בלשון הזה, הא' כל שאין בו גוין כגון, ילל, הליל, מזיל
וכדומה, כל אלו הם מגזירת אל מלשון הללה, והב' כל שנכתב
גוין הוא גזירה אחרת מלשון ריק, וסברת מנחם שהכל
גזירה אחת, והגוין שימוש הוא ואינה מן היסוד, ואמר
רבינו שלא יתכן כן, כי אפילו אם נאמר שהגוין יסוד הנופל
ואינו שימוש גם כן לא יתכן, כי בשלמא אם הוא יסוד יכול
להיות נקודה בחירי"ק ומשמשת בלשון ונפעלתם פי' עשיתם
את אחרים, כמו כאן ונלחת את מזרים לא שאתם בעצמכם
תהיו ניזולים, לפי שחיצת ניזול הוא לשון כבד וכן משפט כל
לשון כבד כשמדבר בלשון ונפעלתם להיות האות הראשונה
נקודה בחירי"ק, כמו וְדִבַּרְתֶּם, וְכִפַּרְתֶּם, וְלִמְדָתֶם, אבל אם
הגוין הוא שימוש ונקודה בחירי"ק בהכרח שעושה את
החיצה ללשון ונפעלתם, פי' נעשיתם בעצמכם לא שאתם
עשיתם את אחרים, כגון וְנִשְׁתַּקֵּם, וְנִשְׁתַּקֵּם, וְנִשְׁתַּקֵּם, ואם הוא
יסוד הנופל לא יתכן בחירי"ק כל עיקר, כגון וְנִמְלָתֶם -
וְנִמְלָתֶם, וְשִׂאֵלָה - וְשִׂאֵלָה, אבל אם יאמר וְנִמְלָתֶם או

שינוי נוסחאות * ר' מנחם ברי יעקב * לך.

אור החיים

תשלחנו ריקם העניק העניק לו:
כב. ונצלתם וגו'. כאן רמז היתר הללת
אדם ממונו מאנס. או ירמוז
שבזה יסובצו למזרים לרדת במלולות יס כי
באמצעות שני המלאות שידברו ללכת דרך שלשת

אור בהיר

(ג) למה אמר דרך מלילה כמלולה וכמלודה, ולא אמר ומרוקנון.

5

לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא
נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה: ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ יְהוָה

וְיָא יְקַבְּלִין מִנִּי אֲרִי יִמְרוּן קָא
אֲתַגְּזִי קָד יִי: ב וַאֲמַר קָיִה יִי קָה

אור החיים

יִאֲמִינוּ וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ. וְהִיךְ אֶפְסֵר לֹאמַר כִּי לֹד
שָׂאֲדָם צַעַל בְּחִירָה וְרָטוֹן לֹא סִמַּךְ לְבוֹ עֲלֵיהֶם
שִׁיזְדִּיקוּ בְּאֲמוּנָה. וְאֹמְרוּ וְלֹא יִשְׁמְעוּ וְגו' פִּי אֲפִי
שְׁמִיעַת קוֹלוֹ לֹא יִרְאוּ לְשִׁמּוֹעַ. וְאִין דְּרַךְ זֶה מִסְפִּיק
בְּכוּונַת הַכְּחוּז כִּי לֹא הִיךְ לוֹ לְהַרְבֵּה אַחַר מְדוּחָיו
יִתְבָּרַךְ וּלְחַשׁוֹד כָּל כֶּךָ בִּישְׂרָאֵל. עוֹד יֵשׁ לְדַקְדָּק
אֹמְרוּ הֵן וְלֹא אֲמַר אִם לֹא וְגו'. וַיִּתְבָּאֵר עַל נִכּוֹן עַל
דְּרַךְ מִה שֶׁכֵּתֵב רַמְבַּ"ם צִפ"ז מֵהַלְכוֹת יוֹסֵדֵי הַתּוֹרָה
וְח"ל אִין נְבוֹאָה שׁוֹרֵה אֵלָּא עַל חֶסֶד גְּדוֹל בְּחֻמְמָה
וְכו' שֶׁלֶם בְּגוֹפוֹ וְכו' ע"כ, וְכֵּהָן הַכֶּסֶף מִשְׁנֵה זֶה
לְשׁוֹנוֹ וְל"ע לְמַה לֹא כֵּהָן שֶׁלְרִיךְ שִׁיחִיָּה עֲשִׂיר גְּבוּר
וְעִנּוֹ וְהִרְץ שְׂאֵחָם תְּנֵאִים לְרִיכִין לְמַתְנַבֵּא בְּקִצְיֵעות
וְרַמְבַּ"ם לֹא נַחַח לְפָרֵשׁ אֵלָּא עַל הַמַּתְנַבֵּא שֶׁלֹּא
בְּקִצְיֵעות. וְהֵנָּה אֲפִי אִם נֹאמַר שֶׁתַּחֲשַׁב נְבוֹאָה זֶה
שֶׁל מִשָּׁה אֲקַרְאִי מִה שֶׁאִינוּ כֵּן אֲף עַל פִּי כֵּן עוֹטֵן
טַעֲנָה הַנְּשַׁמְעַת לֹד עֲנוּתוֹתוֹ כִּי הוּא חֶסֶךְ תְּנֵאִים
שֶׁבָּהֶם יִאֲמֵן נְבִיא לְיִשְׂרָאֵל, וְהוּא אֹמְרוֹ וְהֵן פִּי וְכֵן
הוּא הַדִּין שֶׁלֹּא יִאֲמִינוּ לִי כִּי אִין אֲנִי חֶסֶד גְּדוֹל
בְּחֻמְמָה וּמֵלֵא מַלְאכֵי הַתְּנֵאִים הַמְּאֹשְׁרִים וְאִין לְרִיךְ
לֹאמַר אִם תַּחֲשַׁב נְבִיאֵת קִצְיֵעות כְּמוֹ שֶׁכֵּן הוּא כְּפִי
הַאֲמַת כִּי הוּא הוֹלֵךְ וְצָא מִה' לְיִשְׂרָאֵל וּלְפָרַעַה
וּלְמִלְכֵי־אִם כֵּן לְרִיךְ שִׁיחִיָּה עֲשִׂיר מִה שֶׁלֹּא כֵּן
הִיךְ, וְזֶה לֶךְ הַאֲוֵת שֶׁהִיךְ רֹעַה לְחַתּוֹתוֹ לֹאנוּ וְלֹא
נַחֲשֵׁר אֵלָּא בְּמַדְבַּר מֵהַלּוּחוֹת (ש"ר מ"ז), וְאִם כֵּן
אִם יְבוֹאוּ יִשְׂרָאֵל לְשָׂאוֹל לְזַקְיָהֶם הַמִּשְׁפַּט הֵן לֹא
יִאֲמִינוּ לִי כְּפִי הַדִּין. וְמִה שֶׁאֲמַר וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי
כֹּאֵן רַמּוֹ עוֹד טַעֲנָה הַנְּשַׁמְעַת כִּי הוּא כֵּד פֶּה וְכִמוֹ
שֶׁגִּילָה אַחַר כֶּךָ בְּפִירוּשׁ כִּי כֵּד פֶּה. וְדַבֵּר זֶה הוּא
אַחַד מֵהַנְּבִיאֵי הַמַּתְנַבֵּא אֲפִי בְּאֲקַרְאִי שִׁיחִיָּה שֶׁלֶם

בְּגוֹפוֹ, וְזֶה אַחַד מִחֲסֻרוֹנֵי הַגּוֹף, וְזֶה אֲמַר וְלֹא
יִשְׁמְעוּ לְסִיבַת קוֹלִי"י) כִּי כֵּד פֶּה וְכֵד לְשׁוֹן הוּא,
וְאֲמַר הַטַּעַם כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ וְגו' פִּי אִינֵךְ
רֵאיוֹ שִׁירָאָה לֶךְ כָּל עֵיקַר וְאֲפִי בְּאֲקַרְאִי. וְמִה שֶׁלֹּא
טַעַן טַעֲנָה זֶה מִשָּׁה עַד עַתָּה וְלֹא שָׂאֵל אֵלָּא וְאֲמַרו
לִי מִה שֶׁמּוֹ מִה אֹמַר שֶׁזֶה יִגִּיד שֶׁאִינוּ חוֹשֵׁשׁ לְהֵם
שֶׁלֹּא יִאֲמִינוּ שֶׁאִם הִיךְ חוֹשֵׁשׁ לֹזֵה לֹא הִיךְ מַחְזֵר
אַחַר יִדְעַת הַשֵּׁם שֶׁהוּא דַבֵּר שֶׁחֲכַף יֹאמַר אֱלֹהֵינוּ זֶה
שְׁמִי"י). וְאוֹלוֹי כִּי נַחְכוּן בְּשֶׂאֱלָה רֵאשׁוֹנָה וְאֲמַרו וְגו'
שִׁיגִלָּה ה' שְׁמוֹ וְסוֹדוֹ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה צוֹ נְפִלְאוֹת, כִּי שֵׁם
הַמְּפֹרָשׁ יִפְלִיא עֲשׂוֹת וּבְאֲמַלְעוֹתוֹ יִקְנֶה כָּל
הַקִּיּוּמִים צִין מַעֲלוֹת הַמּוֹרְגְשׁוֹת"י) צִין מַעֲלוֹת
הַאֲוִשְׁרִי"י) וְהַחֲכָמָה וַיִּשְׁלִים עֲלָמּוֹ לְהִיּוֹת רֵאיוֹ
לְנְבוֹאָה בְּסוֹד (תְּהֵלִים ל"א) אֲשֶׁגְּבֹהוּ כִּי יִדַע
שְׁמִי"י), גַּם יִפְלִיא צְעִינֵיהֶם נְפִלְאוֹת"י) מְדַרְכֵי
הַשֵּׁם. וּבְחֻשׁוֹת ה' אֱלֹהֵינוּ אֶפְסֵר שֶׁלֹּא הוֹדִיעֵנו סוֹדֵי
הַשֵּׁם וְסִגְלוֹתָיו וְנְפִלְאוֹת אֲשֶׁר יִפְלִיא בָּהֶם, לֹזֵה חוֹר
וְטַעַן וְהֵן וְגו' כְּמוֹ שֶׁפִּירוּשְׁתִּי. אוֹ אֶפְסֵר שֶׁלֹּא תַּחֲרַגֵּשׁ
מִשָּׁה לְטַעוֹן טַעֲנָה זֶה הֵן לֹא יִאֲמִינוּ אֵלָּא לֹד שֶׁאֲמַר
ה' לוֹ דַבֵּר חֹדֶשׁ מִה שֶׁלֹּא שָׁמַע מִקּוֹדֶם, וְהוּא אֹמְרוֹ
וְאִנִּי יִדְעָתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֲחִתְּכֶם מִלֶּךְ מִלְכֵי לְהַלּוֹךְ וְלֹא
צִיד חֻזְקָה, אֲמַר מַעֲתָה מִשְׁכַּחַת לֹה שֶׁלֹּא יִחַשִׁיב
פָּרַעַה שְׁלִיחוֹתוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אִם כֵּן הֵן לֹא יִאֲמִינוּ
לִי"י), וְכִשְׁתִּרְצֶה הַשְּׁלִיחוֹת וְלֹא יִשְׁלַח יוֹסִיפוּ שֶׁלֹּא
לְשִׁמּוֹעַ בְּקוֹלִי, וְהַטַּעַם כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ וְגו'
שֶׁאִם הִיוּ הַדַּבְּרִים מֵאֵל עֲלוּיוֹן מִי הוּא זֶה שִׁימְאֵן
לְעֲשׂוֹת דַּבְּרָיו וְלֹא יִשְׁחִית לוֹ מִשְׁחִין בְּקִיר (מַלְכִים א')
י"ד) אֵלָּא וְדָאֵי כִּי לֹא ה' שֶׁלֶךְ וְאֲפִי נְבוֹאָה לֹא
הַשְּׂמַת:

אור בהיר

ר"א) זֶה יִהְיֶה פִירוּשׁ אוֹת בִּי"ת שֶׁל בְּקוֹלִי, פִירוּשׁ לֹא יִשְׁמְעוּ אֱלִי בְּשִׁבְלֵי קוֹלִי שֶׁאִינוּ כְּהוֹנֵן. (ר"ב) פִירוּשׁ כִּי אִם לֹא הִיךְ רֵאוֹנוּ לֵילֵךְ
בְּכָל מַתְמַת עֲלֵנוֹתוֹ וְשֶׁאֵר הַחֲסֻרוֹת, לְמַה אֲמַר אֲמַתְלָא קְלוּשָׁה שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִתְרַךְ אוֹתוֹ מִיֵּד. (ר"ג) עֲשִׂירוֹת, גְּבוּרָה, וְשִׁלְמוֹת
הַגּוֹף. (ר"ד) עִנּוֹ וְכו'. (ר"ה) פִירוּשׁ יִהְיֶה נֶגֶב וְנִתְעַלָּה כְּשִׁידַע שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ. (ר"ו) צְעִינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְזֶה יִאֲמִינוּ
לוֹ. (ר"ז) אֲפִילוֹ יִשְׂרָאֵל.

רִין בִּידֵךְ וְאֲמַר
רְמִיחֵי קְאָרְעָא
וְהוּהָ קְחִי וְעַ

אוֹתָם אֵת צְנִיכִם
נִכְחַצְתִּי חִיבָה אֲחַת
לְלִקוֹת שְׁחַדַּת צִין
שְׂאוֹמֵר לְחַבִּירוֹ מ
אֲמַר לוֹ הֵן, אֲמַר
לְנַחֲשֵׁי. רַמּוֹ לִי

וְהוֹשֵׁד בְּכַשְׂרֵים לוֹ
כַּעֲבָד נֶאֱמַן, וְהִלִּיקוּ
רֵש"י צַעֲמָנוּ (מ"ל)
זֶה בִּידֵךְ, אֲבָל פְּשׁוּטוֹ
וְצִלְעָם, שֵׁשׁ תַּחֲלִית
צִלְעָם לֹא הִיךְ לוֹ לֹה
יִדַע תּוֹשֵׁשׁ, וְהִרִי הוֹ
לְמַה לְעֲשׂוֹתוֹ בְּמַדְבַּר

ב. וַיֹּאמֶר וְגו'
לֹא
מִי הַאֲנָשִׁים וְגו' ו
שֶׁל מִי רְגִלִים שׁוֹ
מִשְׁמַעוֹת הַשְּׂאֵלָה
וּמִמֶּה שֶׁמִּשִּׁיב מוֹ
רְגִלִים"י), מִה שֶׁנִּי
כִּי גִלוּי הִיךְ כִּי
שׁוֹדֵה צְפִיו עַל
וַיֹּאמֶר מַטֵּה, וְשׁ
מִצְחִין מִה שֶׁאֲתַג
אֲדוּנִי אֲנִי מ

ר"ח) שֶׁהוּא מִסְפַּר לֵב
וְאִם כֵּן אֲפִילוֹ לְאֲדָם
מִה נִשְׁחַתָּה, הֵלֵךְ גַּם

דין בידך ואמר חוטא: ג ואמר רמיהו קארעא ורמיהו קארעא ותוה קתוי וערק משה מן ארצה ויהי לנחש ויגס משה מפניו: כתוב מזה קרי מהיזה בידך ויאמר משה: ויאמר השליכתו ארצה וישלכתו ארצה ויהי לנחש ויגס משה מפניו:

רש"י

לקט בהיר

אותם את בניכם (דברי י"א י"ט): (3) מזה בידך. לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך" אחת חייב ללקות שחדת בכשרים (ש"ר - המה), ופשוטו כאלם שאומר לחזירו מודה אחת" שזו שלפניך חזן היא, אמר לו הן, אמר לו הריני עושה אותך עין: (ג) ויהי לנחש. רמז לוי" שסיפר לשון הרע על ישראל והמושד בכשרים לוקה בגופו (מהרז"ו), ומרע"ה הגם שהבין הרמז לא נחכס, אלא השיב "מטה", על פשטות השאלה כעזר נאמן, והליקוי היא הגרעת, אלא שקודם הראה לו הנמש להודיעו הסרחון שעשה שחפס אומנותו של נחש, וכמו שכתב רש"י בעלמו (מ"ל): (ב) פי' חוץ ממה שהוא תיבה אחת ניתן לדרוש, כי לו יהיה ב' תיבות גם כן קשה, מה זו שאלה מה זה בידך, אבל פשוטו הוא כדי שיאמר הוא בעלמו שאין זה נחש אלא מטה, אבל אינו כדי ליכנס עמו בדברים כמו אלל קין ובלעם, ששם תחילת דיבור הוא משא"כ הכא (רא"ם), והבין משה כוונתו יתברך ועשה רצון קונו והשיב "מטה", משא"כ בלעם לא היה לו להשיב מלך מואב שלח אלי לספר דבר חידוש להיודע ועד, אלא היל"ל אחת ידעת, והוא חשב שבאמת אינו יודע מו"ש, והרי הוא עביט של מי רגלים (ארה"ח): (ג) שאם הכוונה רק שיהיה בידו אות ומופת להראות ולחוק נביאתו, למה לעשותו במדבר, וכן אות הגרעת, מה נשחטו אלו מן אות הדם שלא עשה אותו שם רק אהו לעשותו לפני העם, אלא

אור החיים

ב. ויאמר וגו' מזה בידך. אין שאלה זו דומה לשאלת ה' לבלעם (במדבר כ"ב ט') מי האנשים וגו' ואמרו ז"ל (ב"ר י"ט) שמלאו עביט של מי רגלים שהיה לו לומר אחת ידעת, כי שם משמעות השאלה היא שהענין נעלם ושאל עליו, וממה שמשיב מגלה דעתו מה שהוא עביט של מי רגלים י"י), מה שאין כן שאלה זו לא שאל על הנעלם כי גלוי היה כי בידו מטה י"י) אלא כמו שרואה שידוע צפוי על הדבר, ועשה משה מלות רצו"י ויאמר מטה, ושיעור משמעות הוא ויאמר אחת מבחין מה שאתה לוקח בידך מה הוא ואמר לו הן אדוני אני מכיר צמח שבידי שהוא מטה:

ג. ויהי לנחש וגו'. כוונת אות זה הוא לרמז כי בחינת הקליפה תתיחס לנחש, ולא ולמד מנחש הקדמוני כי הוא בחינת ס"מ, ורמז לו כי באמלעות ידי משה בכוחו העולם מאבד כח הנחש י"י) ויהיה לעץ יבש וכשירק ידו ממנו י"י) ומשליכו יהיה לנחש עד שגם משה מפניו. ואולי כי לזה נתכוון באומרו מזה בידך פי' שישכיל השכלה דקה צו אם התחיל להתנועע כעכברא דדברא שיתחיל לחיות מעט מעט, ולפעמים ימצא מיעוט מיעוטו עכבר ולפעמים מיעוטו ולפעמים חליו, והשיב משה מטה פי' כולו עץ יבש, וישליכוו ארצה ויהי לנחש פי' הויה צפעס אחת היה נחש, ואומרו

אור בהיר

רח) שהוא מספר להקב"ה דבר חידוש שהם אנשי בנק, כאילו הם ושלוס לא ידע. ר"ט) גלוי אפילו לבשר ודם שאינו יודע נעלמות, ואם כן אפילו לאדם שהוא עביט של מי רגלים אי אפשר לחשוב שטעם שאלת הקב"ה בעבור שאינו יודע שהוא מטה, וצוה רזה לתרן מה נשמתה, הלא גם משה רבינו עליו השלום לא אמר אחת ידעת. ר"י) פירוש רצון רבו יתברך. ר"א) בחינת ואתה ממסול ב. ר"ב) הגם שלא נתן לו שום כח הוא מתגבר מעצמו צמעט רפיון.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ
 וְאַחֲזוּ בְּזַנְבֵי וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק בּוֹ וַיְהִי
 לְמֹשֶׁה בְּכַפּוֹ: ה' לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי־נִרְאָה
 אֱלֹהֵי יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי
 אֲבֹתָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב:
 וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הִבְאֵנָה יָדְךָ
 בַּחֲיִקְךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בַּחֲיָקוֹ וַיּוֹצֵאֵה וְהִנֵּה
 יָדוֹ מִצָּרְעֶת כִּשְׁלֹג: וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ
 אֶל־חֲיִקְךָ וַיָּשֵׁב יָדוֹ אֶל־חֲיָקוֹ וַיּוֹצֵאֵה

קְדַמוּהִי: ד וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה אוֹשִׁיט
 יָדְךָ וְאַחֲזוֹר בְּזַנְבֵיהָ וְאוֹשִׁיט יָדִיהָ
 וְאַתְקַף בֵּיהָ וְהוּהָ לְחֹמְרָא
 בִּידִיהָ: ה בְּדִישׁ דִּיהֶמְנוֹן אָרִי
 אֲתַגְלִי לָךְ יי אֲלֵהָ דְאַבְהֵתְהוֹן
 אֲלֵהִיהָ דְאַבְרָהָם אֲלֵהִיהָ דִּיִצְחָק
 וְאֲלֵהִיהָ דִּיַעֲקֹב: ו וַאֲמַר יי לִיהָ
 עוֹד אֲעִיל כְּעַן יָדְךָ בְּעַמְפָךָ
 וְאֲעִיל יָדִיהָ בְּעַמְפִּיהָ וְאַפְקָה וְהָא
 יָדִיהָ חֲנָרָא כְּתִלְנָא: ז וַאֲמַר אֲתִיב
 יָדְךָ לְעַמְפָךָ וְאֲתִיב יָדִיהָ
 לְעַמְפִּיהָ וְאַפְקָה מְעַמְפִּיהָ וְהָא

תבת הות כבשו
 לא יהמנון לך ו
 אתא קדמאה ויה
 בתראה: ט ויהי אונ

פורעניות", שכרי
 (ח) והאמינו
 להם בשבילכם לקו
 יאמינו לך", שכרי

ואילו במדה טובה כמ
 אמר מחיקו ולא ברא
 מחיקו קודם היציאה
 דשני יותר מן הראש
 המפרשים קושימו בו
 מרע"ה שזאת יהיה
 המזרייס תחילה עכ'
 הראשונות חזרו לקדם
 ח"ל: דב' האומות כי
 לעשות אותות הראשו
 (פסוק י"ז) ואת המ
 "העם", ח"ל רש"י ו
 "ישראל" שיאמינו לו
 הרחיב הדיבור לפי ד
 דבר פשוט הוא שברי

בצחינת הנחש כר
 חלבי אבות העול
 נראה אל

ריח) כי לאדם פשוט
 הבטחת האבות. ר
 וגו', והב' שכבר אמר ו
 לא יאמינו, ומירץ שפי
 אלא והיה אם לפי דער
 כאחד ממש, וכל החילו
 לילך בשלימות, על כן
 אות א' ויעשה לישראל

לקט בהיר

רש"י

ודאי שיש בהם גם הוראת עונש למשה ענמו
 (רמב"ן: ד) שהנחש הולך לשון הרע על צורא,
 שנאמר כי יודע אלהים וכו' (ש"ר: ה) משום דקשה
 לרבינו הקב"ה לזה לו אחוז ונראה שלא קיים שהחזיק
 ולא אָחוּ, לזה אמר שאדרבה עשה יותר ממה שגטוה שלא
 רק שאחוז בו ברפיון אלא אחוז בחזק, וזה החילוק בין שני
 הלשונות, שתיבת ויחזק אינו זו ממשמעו שהוא לשון חזק,
 אלא לפי ענינו כשנסמך לבי"ת פירושו אחיזה בחזק
 (מלבי"ם: ו) וכאילו אמר מזרעת כמראה שלג, וכן
 כחב צמרים מזרעת כשלג, ומה שהוצרך לומר כשלג בכלל
 ולא די לומר מזרעת, אפשר שזה לרמוז, כי ידוע הוא

בצאומרו לה יאמינו לו) וחפש אומנתו של נחש"י (סס -
 סס): (ד) ויחזק בו. לשון אחיזה הוא"י, והרבה יש
 במקרא, ויחזיקו האנשים צידו (ברא' י"ט ע"ו),
 והחזיקה במצויו (דבר' כ"ה י"א), והחזקתי צוקו (ש"א
 י"ז ל"ה), כל לשון חזק הדבוק לבי"ת לשון אחיזה הוא:
 (ו) מצורעת בשלג. דרך לרעת להיות לזכאי, ואם
 בשרת לזכאי היא (ויק' י"ג ד'), אף בצאת זה רמז
 (לו) שלשון הרע ספר בצאומרו לה יאמינו לי, לפיכך
 הלקחו בלרעת כמו שלקחה מרים על לשון הרע (ש"ר
 - שם ז"ל): (ז) (ויוציאה) מחיקו (והנדה). שזה
 כבשרו, מכלן שמדה טובה ממחרת לזכא מומדת

אור החיים

אחרי רמז כי בערך הנחש תגדל מעלת הארץ"י כי
 הוא לחמו ונחשצח לו, והרואהו זהו דברים רבים
 למשה, גם שיעשה האות עלמו"י לישראל, ואומרו
 שלא ידך וגו' פי' הרואהו שהגם שילא מרשותו"י)
 יש כח במשה להתחזק עליו ולהסיר ממנו כחו.
 ואומרו ואחוז בזנבו ולא אמר בו, נחמו"י ה' לומר
 חליו להיות שחששת הנחש"י) היא אם יקחהו
 מוזנבו כי אם יתחכם לקחת ראשו וידחוק בנושך אין

אור בהיר

ריג) פירוש תאות ארציות וגשמיות. ופי' השליכהו איך לריך פעולה גדולה להטעימו, אלא הנח אותו על ארציות, כלומר אל חמנו
 ממנו, ולה שיהא ואמר "ארצה" ולא אמר לארץ משום פח"ס הידועה המגיד השיבות וגדולה. ריד) בכל כוונותיו. רבו) אל
 תאמר יאוש. רבו) פירוש חש מהנחש. ריז) והוא ענין פתחו לי פתח כחודו וכו' ואמר כך הקב"ה בעורו.

8

מַחִיקוּ וְהִנֵּה יֹשֶׁבֶת כַּבְּשָׂרוֹ: ה וְהִיא
אִם-לֹא יֵאָמְרוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקַל
הָאֵת הָרֵאשׁוֹן וְהֵאָמְרוּ לְקַל הָאֵת
הָאַחֲרוֹן: ט וְהִיא אִם-לֹא יֵאָמְרוּ נָם

תבת תות כבשריה: ה ויהי אם
לא יהמנון לך ולא יקבלון לקל
אתא קדמאה ויהמנון לקל אתא
בתראה: ט ויהי אם לא יהמנון אף

רש"י

לקט בהיר

שנגעים באים גם על גסות הרוח, ואז בא שאת מדה כנגד
מדה שהוא מלשון המנשאות וגאוה ולא בהרת, לזה בא
הכתוב לומר שהיתה כשג שהוא בהרת לא שאת, שלא היתה
ח"ו גסות רוח בדבר, ולזה מדמה רש"י למרים ואמר כמו
שלקחה מרים, לומר כי גם שם נאמר כשג (מ"ל: ז)

פורעניות", שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו (שם) -
ס: (ח) והאמינו לקול האות האחרון. משתאמר
להם בשבילכם לקיחי על ספרתי עליכם לשון הרע
יאמינו לך"י, שכבר למדו בכך שהמדווגין (להרט)

ואילו במדה טובה כתיב ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו, מחיקו הוא דשנה כבשרו (גמרא), פי' מדשינה צב' כתובים בשני
אמר מחיקו ולא בראשון, וגם בכלל מינה מיומרת היא, דרשינן ודבקינן אותה למטה מחיקו והנה שבה, שהרפואה באה
מחיקו קודם היליאה (רא"ם). ועיין בשה"ק דברי יחזקאל מש"כ בזה הגה"ק משיגעווא ז"ע: (ח) שאל"כ מאי אולמיה
דשני יותר מן הראשון, אבל לא ידעתי מה יאמר באות הדם דמאי אולמיה יותר מנ' האותות (רא"ם), וכבר תירצו
המפרשים קושייתו באופנים שונים: א) באות הדם נלקה ע"ו שלהם וזה סימן מובהק, וכן הוא ברש"י ישן. ב) שאמר להם
מרע"ה שאת יהיה מכה ראשונה, ומלתא דעבדא לגלויי היא, וכן הוא בש"ר ח"ל אמר להם (משה) בזה האות ילקו
המזריים תחלה עכ"ל. ג) אות הדם סימן נקמה באויביהם, וזה ראייה שהוא מושיע וגואל מש"כ בראשונות. ד) צ'
הראשונות חזרו לקדמותם שהנחש נעשה מטה וידו נתרפאה, אבל הדם נשאר כן. ה) דבג' פעמים הוה חזקה, ובש"מ תירץ
ח"ל: דב' האותות כיון שלא ראו אותם לא יאמינו צם צו אבל אות הג' יראו בעיניהם יאמינו צו ומה שלא צוה (הקצ"ה)
לעשות אותות הראשונים משום דהוי גם כן לעונשו של משה כמו שפירש רש"י עכ"ל. ועמו הסליחה זהו נגד התורה דכתיב
(פסוק י"ז) ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה צו את האותות, לשון רבים, וכתיב (פסוק ל') ויעש האותות לעיני
"העם", ח"ל רש"י ו"ל בפסוק כ"א: לא על שלש האותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני
"ישראל" שיאמינו לו עכ"ל, ח"ל רז"ל בש"ר גבי אות הנחש (ג' י"ב): לך עשה להם אות זה וכו' עכ"ל. והאזה"ח הק'
הרמזי הדיבור לפי דרכו שמה לעשותם בכל פרטיה עיי"ש. - מ"ל - דע"י, אבל האמת יורה דרכו שאין צריך לכל זה, כי
דבר פשוט הוא שצריכי האותות והמופתים נתרצה האמונה, לכן באות הדם לא אמר הכתוב שיאמינו יותר כי פשוט הוא

אור החיים

בצחינת הנחש כחזיון האות אלה למי שנגלה אליו **א** ויהיה אם לא יאמינו. וכי יש ספק לפני
אלהי אבות העולם"י, ולזה יהיה הדבר לאות כי
נראה אליו אלהי אבותם וגו'י"י): לקולך"י). ואולי שישעור הדברים כך הוא והי' אם

אור בהיר

רי"ח) כי לאדם פשוט צריך עזם רב להתגבר עליו כל כך הגם שהמקום צעורו. רי"ט) פירוש סימן שגא בזכותם וגא לאמת
הבטחת הכות. ר"ב) אין זו קושיא בפני עצמה, אלא לחזק הקושיא, ור"ל מנ' טעמים אינו נכון לשון הכתוב, הא' וכי יש ספק
וגו', והב' שכבר אמר הקצ"ה ושמעו לקולך, הרי מזה שאין ספק לפניו ב"ה, אלא יודע שישמעו ויאמינו, ולמה אם כן מור צו ואמר אם
לא יאמינו, ותירץ שפירוש הכתוב הוא על זה הדרך, אני יודע האמת וגם אמרתי לך כבר שישמעו ויאמינו לקולך אפילו בלא אות ומופת,
אלא והיה אם לפי דעתך לא יאמינו לאות הא' הגה לך עוד צ' אותות, שבהם גם אלך משה תחלמת שיאמינו, וזה פירוש של צ' הדרכים
כאחד ממש, וכל החילוק בנייהם הוא, שלדרך הא' יהיה הספק אל משה רק עתה קודם שילך אל ישראל, ולזה הטעם לא ירצה משה
ליך בשליחות, על כן חזק ה' לבנו צ' האותות כדי שיבטח שיאמינו וילך בשליחות, ולדרך הב' הוא כוונה אחרת, שהגם שילך משה עם
אות א' ויעשה לישראל והם יאמרו אליו שיאמינו לא יאמין להם משה שנאמת יאמינו, ויחשוב חס ושלום דופי בישראל שדיברו א' צפה

ש"ט
ר"ה
ק"א
א"י
ל"ה
נ"ק
ס"ה
ז"ף
ח"א
ת"ב
ר"ה
ח"א
ש"ס
י"ט
ע"י,
ש"א
ה"א:
ו"אס
ר"מז
י"כך
ש"ר
ש"ב
מ"ד
ז"נבו
י"רוש
י"חתו
ו"לא
כ"פו:
י"מרו
ע"ס:
ח"דס
ז"מנע
י"אל

לְשַׁנֵּי הָאֱתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן
 לְקַלְקֵל וְלִקְחַת מִמֵּימַי הַיָּאֵר וְשִׁפְכָהּ
 הַיְבִישָׁה וְהָיוּ הַפִּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן
 הַיָּאֵר וְהָיוּ לְדָם בַּיְבִישָׁתָּ: וַיֹּאמֶר

לְתַרְוּן אֲתִיָּא הָאֵלִין וְלֹא יִקְבְּלוּן
 מִןְּךָ וְתִסַּב מִמֵּיָא דְבְּנֵהֲרָא
 וְתִשׁוּד לְיִבְשָׁתָא וַיהוֹן מֵיָא דִּי
 תִּסַּב מִן נִתְרָא וַיהוֹן לְדָמָא
 בַּיְבִישָׁתָא: וַאֲמַר מֹשֶׁה קְדָם יי

בְּבָעוּ יי לֹא גִבְרָךְ
 מִתְמַלֵּי אַף מִדְּקָב
 דְּמִלְקָתָא עִם עֵבֶר

לקט בהיר

רש"י

הלא זה אמת שלישי, אבל בשני אמר הכתוב שיש יותר להאמין
 בזה מנראשון, לזה נתעורר רבינו למנוח טעם מה הוא
 חזקומו של שני, אבל בשלישי אפשר שה"י אין בו שום
 אולמות (ג"א - בא"י): (ט) האמת היא שעשה צ' דברים
 בדברו, דיבר לשון הרע וגם הרע לישראל כדיבורו ונדווג
 להם, הלכך לגבי משה די לומר ענין לשון הרע שאפילו לא
 היה זאת רע לישראל די הוא ללקות, ולבני ישראל צריך לומר
 להפך שאפילו ירע להם בלא לשון הרע כדאי הוא ללקות
 שזה יהיה להם לסימן (נח"י): (י) כי מאומרו והיו המים
 אשר תקח מן היאור לדם הרי נשלים המאמר, ומה שאמר

להס"י לוקים בנגעים, כגון פרעה ואצמילך בשביל
 שרבו: (ע) (ולקחת ממימי היאור, רמז להם
 שבמכה ראשונה נפרע מאלהותם, פירוש, כשהקב"ה
 נפרע מן האומות נפרע מאלהותם תחלה שהיו
 עובדים לנילוס המהיכה אותם והפכס לדם, רש"י
 ישן:) ודין המים וגו'. והיו והיו שני פעמים, נראה
 בעיני חילו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור
 לדם ביצשת שומע אני שצידו הם נהפכים, ואף*
 כשירדו לארץ יהיו צהוייתן, אבל עכשו מלמדנו
 שישו נוסחאות * ואף כשיהיו בארץ (רמב"ן) - וזו - ואח"כ

שלא יהיו דם עד ז'
 וגו'. למדנו שכל ז'
 משה צמנה לילך צו'
 שלשום מאז דברך ה'
 הרי ששה והוא היה
 עוד* שלא נא ציד ח
 זה שלא היה רוצה
 שהיה גדול הימנו
 אהרן אחיו הלוי וגו'
 כ"י) הנגלה נגליתי
 הוא אהרן"י, וכן ו
 מלרים וגו' ואומר ו
 ואותה נבואה לאהו
 מאז דברך, משה ה'
 לפרעה ואמר משו
 שעבר זמן גדול שלא
 מגמגם אני כדיבורי
 עמי שהיה לי לדבר
 לא תקנו מילי כן
 אנוכי, ר"י): כבד פ
 ש"י * שיניעו ליבשת. * ושב

אח"כ "ביצשת" בהכרח שהוא דבר צפני עלמו, ופירושו גם ביצשת או אפילו ביצשת, ותיבת "והיו" שצראש הכתוב מושך
 אחר עמו, וכאילו כתוב צ' פעמים עו"ה והיו המים וכו' לדם, וגם ביצשת יהיו, הראשון ישמש הויה חדשה והשני ישאר
 נהויה, אבל עתה שנאמר והיו לדם ביצשת, הרי התחיל מאמר חדש מן תיבת והיו, והמאמר הראשון נשאר בלי תיבת "דם",
 א"כ הדרכה המאמר הראשון אומר שישאר צהוייתן מים כמו שהיו ביאור, ומאמר הב' דוקא הוא שאומר שיתהוה לדם
 (רא"ם), וא"ת א"כ יאמר הכתוב עו"ה והמים אשר תקח מן היאור יהיו לדם ביצשת, זה לא יהיה נכון, שיהיה נשמע שלא
 מיד כשיגיעו לארץ יהפכו, אלא העיקר שיהפכו ביצשת ולא קודם, אבל אחר שהתנה שקודם הגיעם ליצשת יהיו צהוייתן מים,
 משמע שמיד שלמה זמן זה יתהוו דם (ג"א), ועוד שאם יאמר כן יהיה נשמע שמיד צהויר יהיו דם, שגם אזיר העולם
 נקרא יצשת (ב"ב), והענין שהקפיד הכתוב על זה, כדי שיראו המים צידו ויתברר לעין הכל כי הם מים (ר"ב), ועוד שאם
 יהפכו צידו יאמרו שהיה צידו צבע אדום ומזה נעשו המים אדומים או אזיר פעולת כישוף וכדומה עשה צידו לאחוז עיני
 הרואים (לברוש), גם יש טעם בדבר שלא יולקו המים ציד משה, לפי שהגין היאור בעדו, וכמו שבהצלת המכה היה אהרן
 מכה צמטהו (אדה"ח), או אפשר שאם ישמנו המים מן הרבנות צפת הוסר אותם מיסודם אינו כל כך גדול, לזה עשה

אור החיים

עדיין תחוש עוד ולא יספיק לך טעם זה לומר שצו
 ודאי יאמינו. עוד נראה כי נתכוון לומר לו להסיר
 גם ספק שאינו נראה"י, והוא דלמא לא יחליטו
 ישראל האמונה בלצם הגם שבפניהם לא יוכר
 העדר האמונה, לזה אמר אם לא יאמינו וגו' וספק
 זה אינו יוכל להתברר למשה לומר"י) עליו מי
 איכא ספיקא קמי שמיא לומר אם לא, שהם דברים
 שבלב, וצא האדון להסיר ממנו ספק הכחשת
 האמונה בלב ישראל צאמלעות שלש האוחות:

והיו המים וגו'. מאור עיני ישראל רש"י ז"ל
 נראה בעיניו כי טעם אומרם והיו והיו הוא
 לומר שלא יהיו לדם עד שיבאו ביצשת. ודברי קדוש
 חן. ואני מוסיף צו טעם לשבח כי הוא מטעם עלמו
 שזכה ה' כי אהרן הוא יכה צמטהו ביאור, ואמרו
 ז"ל (שמו"ר ט') כי משה אינו יכול להכות היאור
 ללד שהגין בעדו, וכאן נזהר ה' שיקח ממימי היאור
 ויהיו לדם ונתחכם שלא תהיה המכה על ידי משה
 לזה אמר והיו צהוייתן כל זמן שיבאו צידו אלא אחר

שיבאו ביצשת יהיו
 י. ויאמר משה
 ממנו
 הרחמים, ולזה דיי
 שלא אמר קן מק
 האלהים, והתחיל
 תחינה וריצוי. או י
 נאמר במלצה וקצת קשו
 לומר עליו - פי' ואין לה

אור בהיר

וא' בלב, וכדי לעקור מחשבה זו ממשה נתן אליו ג' אוחות, וצוה יצדיק שיאמינו צאמת. רבא) לעיני משה. רבב) הלשון

וְאֵל־אֲחֻזַּת אֲבוֹתָיו יָשׁוּב׃ מִבּ כִּי־עֲבָדְךָ
 הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד׃ יִמֶּנּוּ לְאִתְרֻדָּה →
 בּוּ בַפֶּה׃ וַיֵּרֶאֶת מֵאֱלֹהִים׃ מִדּ וְעֲבָדְךָ
 וְאִמְתָּךְ אֲשֶׁר־יְהִי־לְךָ מֵאֵת הַגּוֹיִם

אֲבָהֻתוֹהִי יָתוּב׃ מִבּ אֲרִי עֲבָדִי
 אֲנִי דִי אֲפִקִית יְהוֹן מֵאֶרְעָא
 דְּמִצְרַיִם לָא יִדְבְּנוּן זְבוּן עֲבָדִין׃
 מִגּ לָא תִפְלַח בְּהַּ בְּקִשְׁוֹ וְתִדְרַח
 מֵאֲלֹהִים׃ מִדּ וְעֲבָדְךָ וְאִמְתָּךְ דִּי
 יְהוֹן לָךְ מִן עַמְמַיִ דִּי בְּסַחְרֵינִיכּוֹן

לקט בהיר

רש"י

קידושן כ"ג): ואל אחוזת אבותיו. אל כבוד
 אבותיו (י"ח) ואין לזולו כזכ* (ת"כ - מכות י"ג):
 אחוזת. חזקת (י"ח): (מז). כי עבדי הם. שטרי
 קודם (י"ט) ל"א ימכרו ממכרת עבד.
 בהכרח, כאן יש עבד לזכור, ולא יעמידנו על
 אבן הלכה* (י"ח): (מג) לא תרדה בו בפרך.
 מלאכה שלא לזורך (כ"א) כדי לענותו, אל תאמר לו
 קָהֵם לי את הכוס הזה והוא אינו לריך, עזור תחת
 הגפן עד שאבוא, שמה תאמר אין מכיר בדבר אם
 לזורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לזורך (י"ח), הרי
 הדבר הזה מסור ללז* לכך נאמר ויראת (ת"ס):
 (מז) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אם תאמר
 אם כן צמח* אשתמש (י"ח), בעבדי איני מושל, זו
 אומות* איני נוהל, שהרי הזהרתני (דברי כ ע"י) לא
 תחיה כל נשמה, אלא מי ישמשני: מאת הגוים. הם

קידושן כ"ג): ואל אחוזת אבותיו. אל כבוד
 אבותיו (י"ח) ואין לזולו כזכ* (ת"כ - מכות י"ג):
 אחוזת. חזקת (י"ח): (מז). כי עבדי הם. שטרי
 קודם (י"ט) ל"א ימכרו ממכרת עבד.
 בהכרח, כאן יש עבד לזכור, ולא יעמידנו על
 אבן הלכה* (י"ח): (מג) לא תרדה בו בפרך.
 מלאכה שלא לזורך (כ"א) כדי לענותו, אל תאמר לו
 קָהֵם לי את הכוס הזה והוא אינו לריך, עזור תחת
 הגפן עד שאבוא, שמה תאמר אין מכיר בדבר אם
 לזורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לזורך (י"ח), הרי
 הדבר הזה מסור ללז* לכך נאמר ויראת (ת"ס):
 (מז) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אם תאמר
 אם כן צמח* אשתמש (י"ח), בעבדי איני מושל, זו
 אומות* איני נוהל, שהרי הזהרתני (דברי כ ע"י) לא
 תחיה כל נשמה, אלא מי ישמשני: מאת הגוים. הם

שינוי נוסחאות * על כן. * המקח - המכר. * ללבו - ללבך. * במי. * בענינים -
 בענינים - באומות.

קודם א"כ כשקנית אותו היה כבר נמכר לי לעבד משעת יציאת מצרים ולא כל כמיך לקנות אותו,
 וכל מה שקנית הוא עבודתו ולא גופו, ולזה לא ימכרו במכירת עבד, ולזה יאמר מעמך, וגם כשעמך לא תעבוד בו כעבד, גם
 שב לחוקת ולכשרות משפחתו, וכל מה שאתה יכול לעשות עמו הוא מה שארשך אני בשביל שחטא לפני וכדי למרק חטאו
 ולנקותו מפשעו ולא יותר (מ"ל): קב) מקום היה בירושלים ומטא שמו, ושם אבן גדול שהיו מעמידים עליו עבד
 הנמכר ומתאספים שם בני אדם הרואים לקנות, ונקרא אבן הלכה או המקח או המכר: קבא) והגם שהמלאכה מלד עלמה
 לא תהיה קשה וכנידה, נקרא פרך, שאם אדם עושה שום דבר נגד רצונו בידעו שהיא ללא לורך הרי הוא עליו משא כנידה,
 וכן מה שאמרו עוד לזוגמא עזור תחת הגפן עד שאבוא הוא ג"כ מטעם זה, שאפילו הוא לריך לאותה מלאכה, ואפילו הוא
 יודע שיצא מהרה ולא יהיה המלאכה יותר מן הורך עד שיצא אעפ"כ אם לא נתן לו קצבה, שהלא הפועל אינו יודע מתי
 יצא הלא היא אלנו עבודת הפרך, לפי שאינו רואה חליתו, אלא לריך ליתן לו קצבה, או בזמן כגון עזור סביב הגפן חצי
 שעה, או בשיעור כגון עזור אָמה סביב הגפן (עה"א): קבב) והאמת יהיה שכל מגמתך להשחלט עליו ולהראות אדנותך
 ושהוא נכנע תחתך: קבג) משום דקשה סתירת הכחוב, שמתחלה אמר ועבדך ואמתך אשר יהיו לך, הרי שהם כבר שלך,
 ואח"כ אמר מהם תקנו עבד ואמה, א"כ עדיין אינם שלך שצריך אתה לקנותם לעבד ולאמה, לזה אמר, שהכחוב הוא כמו
 קושיא ומירון, שמקשה בשביל הלומד הלכה זו, ועבדך ואמתך אשר יהיו לך, כלומר אם תשאלני שעבדך ואמתך (אשר ישמשו
 אותך) מהיכן יהיו לך, והכחוב מתוך מאת הגוים אשר סביבותיכם (יהיו לך) והיאך יהיה זאת, לא ע"י שהם מעצמם יבואו
 אליך, אלא מהם תקנו עבד ואמה:

הביא את זרע בית ישראל מארץ צפנה ומכל הארצות (ורמיה כג ח). וכן: ושמו להם ראש אחר ועלו מן הארץ (הושע כ ב), שישמו עליהם ראש ועלו לארצם מן הארץ אשר גלו בה.

76 (יא) שרי מסים למען ענתו. שם על העם מס לקחת מהם אנשים לעבודת המלך, ומנה על המס שרים מן המצריים שיקחו מהם פרצונם אנשים לפי העבודה, חליפות, חדש או יותר יהיו בבנין המלך, ושאר תימים בביתו. והשרים האלה צוו אותם שיבנו ערים לפרעה. ויבן העם ערי מסכנות לפרעה במס הזה.

וכאשר ראו שלא יזיק זה לעם קצו בתייהם מפניהם, וגזרו שיעבדו כל מצרים את העם, וכל איש מצרי שיצטרך לעבודה ישל לקחת מהם אנשים שיעשו עבודתו. וזה טעם: ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. ועוד גזרו עליהם עבודות קשות בחמר ובלבנים, פי מתחלה היו השרים נותנים להם הלבנים והיו אנשי המס בונים הבנין, ועמה נתנו העם בעבודה וצום שהיו מביאים עפר ועושים החמר בידיהם וברגליהם, ולא ינתן להם מבית המלך רק התבן בלבד, ונותנין הלבנים לאנשי המס הבונים לעשות הבנין.

טוב ירושלים

אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות* (ירמיה כג ח), וכן: ושמו להם ראש אחר ועלו מן הארץ (הושע כ ב) פירושו שישמו עליהם ראש ויעלו לארצם מהארץ אשר גלו בה*.

"מס" מובנו לקחת אנשים לעבודת המלך. ופשט הפסוקים הוא: וישמו עליו שרי מסים, הם מינו על אנשי המס הישראלים שרים מצרים, ויבן העם ע"י אנשי מס אלה ערי מסכנות לפרעה. וכאשר גזירה זו לא הועילה ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך, הם גזרו שכל מצרי רשאי לקחת מהם אנשים למלאכתו, וימרו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים, הם הטילו על כל העם לעשות חומר ולבנים ביגיעה קשה, ובכל עבודה בשרה, ולעשות כל עבודה קשה בשדות, את כל עבודתם אשר עבדו בהם כפרך, ותוך כך היו רודים ומכים ומקללים אותם.

(יא) וישמו עליו שרי מסים*. הוא שם על העם מס, והמס היה שלקח מהם אנשים לעבודת המלך*, ומינה על מס זה שרים מצריים, שיקחו מהם כרצונם אנשים כפי שדרוש לעבודה, ואנשים אלה יתחלפו, חודש או יותר יעבדו בבנית המלך, ושאר הימים יהיו בביתם. ושרים אלה צוו לאנשי המס לבנות לפרעה ערים, ופשט הפסוק הוא: ויבן העם ערי מסכנות לפרעה ע"י מס זה*.

וכאשר המצרים ראו שגזירה זו אינה ממעטת את העם קצו בחייהם מפניהם, וגזרו שכל המצרים יעבדו את העם, דהיינו שכל מצרי שיש לו לעשות עבודה יוכל לקחת מהם אנשים שיעשו את עבודתו. זהו הפירוש של: ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך.

ועוד גזרו עליהם עבודות קשות בחומר ובלבנים. כי תחילה היו השרים נותנים להם לבנים, ואנשי המס היו בונים בהם את הבנינים, ועכשיו הטילו עבודה זו על העם, וצוו להם שיביאו עפר ויעשו חומר בידיהם וברגליהם*, ולא ינתן להם מבית המלך רק התבן בלבד. והעם מסרו את הלבנים לאנשי המס הבונים לצורך הבניה.

בני ירושלים

ומכל הארצות, שפירושו אשר הוציא את זרע בית ישראל מארצות גלוחם להוליכם לארצם. אשר גלו בה. אך לפי פשוטו דאג שלא יעלו הם עצמם, כהפירוש הראשון. (יא) שרי מסים. השאלות הן: א. מה היה המס. ב. מי היו המצרים שהעבדו אותם. ג. למה מסופר שנית שעבדו בהם בפרך. לעבודת המלך. כי זהו המובן של "מס". וכ"כ רבינו

כפי שופטים (כ יא). דלא כרש"י שפירש שהמס היה שיבנו לו ערי מסכנות. ע"י מס זה. ולא כל העם בנה אותם. וכ"כ רבינו להלן (ה ד) שלא כל העם עבד בבניה, אלא רק אנשי המס. בידיהם וברגליהם, זהו הפירוש של: וימרו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים, שהטילו עליהם לעשות את החומר והלבנים בעבודה קשה, בידיהם ורגליהם, כלי כלים.

וגם כל עבד המלך נתנו עליהם, טעם: את כל עבד

והיה המלך שאמרו: זכרנו את המצרים רבה מאד, ואבטחיהם, ואין מבי הוא ולא עבדים לו

ב. (א) וילך איש אמר פי צרף שזכיר הכתוב

וכן העמיטו על זבלים, את כל זה ו מקללים אותם. זהו

והמלך היה מו הדגה אשר נאכל במ לוקחים אותם מהדי כי עשו זאת בפקודו ורבותינו אמרו מצרים" היו שרי הכ

(טו) ויאמר מלך מצ (כ) וירב העם*.

ב. (א) וילך* איש ישראל גרו פרט זה.

את כל זה הטילו עלי קשה וגוי ובכל עבודו העבודות הכבדות והג אשר לפרעה. והפסוק: לא המעיטה אותם, ה עבודותיהם הפרטיות בחומר ובלבנים ובכל (טו) ויאמר. להלן (ד) הלשון שדרך הפסוקיב

←

וגם כל עבודה קשה אשר לפרעה ולמצרים בשדה, כגון החפירות והוצאת הזבלים, הכל נתנו עליהם, וגם היו רודים בהם לרחק אותם שלא ינוחו, ומפום ומקללים אותם. וזה טעם: את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

והנה המלך מפרנס אותם בלחם צר כנהוג לפועלי המלך. וזה מאמר המתאווים שאמרו: זכרנו את הדינה אשר נאכל במצרים חנם את הקשואים (בפרך יא ה), כי הדינה במצרים רבה מאד, והיו לוקחים מן הצדים אותה במצות המלך, ולוקחים מן הגנות קשואים ואבטיחים, ואין מקלים כי מצות המלך היא. ורבותינו אמרו (מכילתא יתרו כ ב): עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים. אם כן ויעבדו מצרים רמז לשרי המסים אשר לפרעה. L

ב. (א) וילך איש מבית לוי. רבותינו אמרו (סוטה יב): שהלך אחר עצת בתו. ורבי אברהם אמר כי בערים רבות היו ישראל יושבים, וזאת האשה היתה בעיר אחרת. ומה צריך שזכיר הכתוב זה.

טוב ירושלם

וכן העמיסו על העם כל עבודה כבדה אשר לפרעה ולמצרים בשדה, כגון עבודות חפירה והוצאת זבלים, את כל זה הטילו עליהם*. וגם היו רודים בהם, והיו דוחקים אותם שלא ינוחו, והיו מכים ומקללים אותם. זהו הפירוש של: את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

והמלך היה מפרנס אותם בלחם צר כנהוג עם פועלי המלך. וזהו שאמרו המתאווים: זכרנו את הדינה אשר נאכל במצרים חנם את הקשואים וגו' (כמדבר יא ה), כי במצרים יש דגים הרבה מאד, והיו לוקחים אותם מהדייגים בפקודת המלך, וכן היו לוקחים מהגנות קשואים ואבטיחים, ואין פוצה פה, כי עשו זאת בפקודת המלך.

ורבותינו אמרו (מכילתא יתרו כ ב): עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים. ולפי זה "ויעבידו מצרים" היו שרי המסים אשר לפרעה*.

(טו) ויאמר מלך מצרים וגו' ויאמר*.

(כ) וירב העם*.

וילך איש מבית לוי. על אף גזירת פרעה הודרו לקחת אשה ולהוליד בנים. לפי דרך הפשט לקחה לפני גזירת "כל הבן הילוד".

ב. (א) וילך* איש מבית לוי. רבותינו אמרו (סוטה יב): שהלך אחרי עצת בתו. ורבי אברהם אמר שבני ישראל גרו בערים רבות, ואשה זו היתה בעיר אחרת*. ואינו מובן לאיזה צורך הפסוק מזכיר פרט זה.

פני ירושלם

המפסיק ביניהם, כגון: ויאמר מלך מצרים וגו' ויאמר. (כ) וירב העם. בפ' במדבר (ג יד) כותב רבינו שכאשר המצרים מרוו את חייהם כדי למעטם היה ה' מרבה אותם שלא כדרך הטבע, כמו שנאמר אצל גזרת "אם בן הוא והמתן אותו": וירב העם ויעצמו מאד.

(א) וילך. השאלות הן: א. לאן הלך. ב. היה די לומר "ויקח איש מבית לוי את בת לוי".

בעיר אחרת, והאיש הלך לעירה.

את כל זה הטילו עליהם, זהו הפירוש של "כעבודה קשה וגו' ובכל עבודה בשדה", שהטילו עליהם את העבודות הכבדות והגסות בשדות.

אשר לפרעה. והפסוק אומר שכאשר ראו שגזירת המס לא המעיטה אותם, הטילו השרים על כל העם את עבודותיהם הפרטיות והעבידו אותם כעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה.

(טו) ויאמר. להלן (ד ט) כותב רבינו בשם בעלי הלשון שדרך הפסוקים לכפול מלים בגלל ענין ארוך

הערך פרק שמיני יבמות

עמ

עין שמונה
ני מצוה

(ה) בני ויחסינו מדי
וקרן (ו) חתי' לרס
ועשר וכו' שמיני
פולס חיי' (ז) ר"ה
דודג וכו' הנהגה
כבד. כבדק' וכו'
שבתה וכו' נחמי' כח
סוף הכ' סוף כבד
ק' קב ט"ל זכר
גנזה חונג וכו' שמי
מיטה ח' י' יום וכו'
פ' שמי' דמי' שמי'
יוס וכו' ר"ל דמי' שמי'
חונג ד"ל שמי' יום
דמיטה חונג וכו' וכו'
קדוש. כל' ח"כ גם
שם תפס' ל' וכו'
סוף קול :

תריסר ירחי שחא. ללו דוקא דלא קרוב למלמן עמן הוא שמי טוף
שנחמו של דוד היה אלף לפי שאין דרך כבוד לכבוד אחר יב"ח אחר
שנתקבלו מתמוהין לא המת כדלמך נמועד קטן (דף ס"א) אין לנו.
לחבוש לשלול ולבטוח לא כסף ולא זכר כי אם נפשות ואין לנו להמית
בשאר תפס' כי אם כורעו: וזהו אמר

תריסר ירחי שחא ולא רבית למספריה
נחנימין ניקרינו ונפייסיהו (ו) ויקרא המלך
לגבעונים ויאמר אליהם מה אעשה לכם
ובמה אכפר וברכו את נחלת ה' ויאמרו לו
הגבעונים אין לנו כסף וחוב עם שאולי ועם
ביתו ואין לנו איש וגו' יותן לנו שבעה
אנשים מבניו והוקענום לה' וגו' מיפיים ולא
פייסינהו אמר שלשה סימנים יש באומה זו
הרחמים והביישני וגומלי המדים הרחמים
דכתיב ונתן לך החמים ורחמך ורחמך
הביישני דכתיב בעבוד תהיה יראתי על
בנים גומלי המדים דכתיב למען אשר
יצוה את בניו ואת ביהו וגו' כל שיש בו
שלשה סימנים הללו ראוי להרבק באומה
זו ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה
אשר ילדה לשאול את ארמנו ואת מפיבושת
ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה
לעדריאל בן ברזילי המזרחי מאי שנא הני
אמר רב הונא העבירום לפני ארון כל
שארן קולמו למחיה כל שאין ארון קולמו
לחיים מתיב רב הגא בר קטינא ויהיאל
המלך על מפיבושת בן יהונתן בן שאול
שלא העבירו וכי משוא פנים יש ברבר אלא
שהעבירו וקלמו ובקש עליו החמים ופלמו
ואבתי משוא פנים יש ברבר אלא שבקש
החמים שלא יקלמו הארון והא כתיב לא
יוטמו אבות על בנים וגו' אמר רבי יהיא
בר אבא אמר רבי יוחנן מושב שתעקר אות
ארות מן התורה ואל יהחלל שם שמם
בפרהסיא ויתקח רצפה בת איה את השק
תמיהו לה אל הצור מתחלת קציר ער

נחך מים עליהם מן השמים ולא נחנה עוף השמים לנוח עליהם יומם וחת
השדה לילה והא כתיב לא תלין נבלחו על העץ אמר רבי יוחנן משום
רבי שמעון בן יהוצקד מושב שתעקר אות ארות מן התורה ויתקדש שם
שמם בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה מיבן של אלו הללו בני
מלכים הם ומה עשו פשמו ידיום בגרים גרוים אמרו אין לך אומה
שראויה להרבק בה כזו ומה בני מלכים כך בני הדיוטות על אחת כמה וכמה
ומה גרים גרוים כך ישראל על אחת כמה וכמה מיר נחוספו על ישראל
מאה וחמשים אלף שנאמר וידי לשלמה שבעים אלף גינשא סבל ושמנים
אלף חיצב ברד ודלמא ישראל הוו לא מלקא דעתך דכתיב ומכני ישראל
לא נתן שלמה עבד ודלמא דונור בעלמא אלא מהכא ויספר שלמה כל
האנשים הגרים אשר בארץ ישראל וימנאו אלף וחמשים אלף
וגו' ויעש מהם שבעים אלף גינשא סבל ושמנים אלף חיצב ברד ונחנימין
דוד גזר עליהם משה גזר עליהם דכתיב משובב עיניך עד שואב מימך
משה גזר להרוג דרא דוד גזר לבולוי דרא ואבתי יהושע גזר עליהו דכתיב
וירחנם יהושע כיום הרוג חומבי עינים ושואבי מים לערה ולמוכת ה' יהושע
גזר בזמן שבות המקדש קיים דוד גזר בזמן שאין בית המקדש קיים
בימי

בית המקדש קיים וחר וחס היו מקיימן חלק עדה היו מותרים לגמרי וסב לא יתול שום עבדות של חלק מוצה אפילו לכשיבנה
ואין נראה לרבי חס דמדאורייתא אסורי כללו דלא להתחן כדמיסק רבא לעיל (דף ע"ו.) דבגירותן אית להו התנתה ותנן (משנה דף י"ג.)
ואלו כן הלוקח הבא על המזונה ועל הכחיה ומיהו איכא לחומר דמיעוץ חבב שטיפחא דמזונה נקטה וכו' לריך לומר למאי דהוה בעי רבא
לחומר דבגירותן אית להו חמשה דבבל דוכחא איירי בגירות גבי קבס ובעשרה יומאין (קדושין ס"ו.) במתעיינין וגריה לרבינו חס דדוד גזר
עליהם שגבו והא דקאמר לעיל ראו להרבק כלל התנתה אסור מדאורייתא והא דקאמר
בזמן רבי בקשו להתי נחנימין לא להתחן כהם אלול להפקיע עטותם ואמר להם רבי חלק מוצה מן יחיד הלך און לנו להחזיר
אפילו חלקיני שלא יתקח חלק מוצה ופליגא דרבי חייא בר אבה דלמך חלק מוצה כומן שאין בית המקדש קיים מוצה כלל שום
התרה

בית המקדש קיים וחר וחס היו מקיימן חלק עדה היו מותרים לגמרי וסב לא יתול שום עבדות של חלק מוצה אפילו לכשיבנה
ואין נראה לרבי חס דמדאורייתא אסורי כללו דלא להתחן כדמיסק רבא לעיל (דף ע"ו.) דבגירותן אית להו התנתה ותנן (משנה דף י"ג.)
ואלו כן הלוקח הבא על המזונה ועל הכחיה ומיהו איכא לחומר דמיעוץ חבב שטיפחא דמזונה נקטה וכו' לריך לומר למאי דהוה בעי רבא
לחומר דבגירותן אית להו חמשה דבבל דוכחא איירי בגירות גבי קבס ובעשרה יומאין (קדושין ס"ו.) במתעיינין וגריה לרבינו חס דדוד גזר
עליהם שגבו והא דקאמר לעיל ראו להרבק כלל התנתה אסור מדאורייתא והא דקאמר
בזמן רבי בקשו להתי נחנימין לא להתחן כהם אלול להפקיע עטותם ואמר להם רבי חלק מוצה מן יחיד הלך און לנו להחזיר
אפילו חלקיני שלא יתקח חלק מוצה ופליגא דרבי חייא בר אבה דלמך חלק מוצה כומן שאין בית המקדש קיים מוצה כלל שום
התרה

בית המקדש קיים וחר וחס היו מקיימן חלק עדה היו מותרים לגמרי וסב לא יתול שום עבדות של חלק מוצה אפילו לכשיבנה
ואין נראה לרבי חס דמדאורייתא אסורי כללו דלא להתחן כדמיסק רבא לעיל (דף ע"ו.) דבגירותן אית להו התנתה ותנן (משנה דף י"ג.)
ואלו כן הלוקח הבא על המזונה ועל הכחיה ומיהו איכא לחומר דמיעוץ חבב שטיפחא דמזונה נקטה וכו' לריך לומר למאי דהוה בעי רבא
לחומר דבגירותן אית להו חמשה דבבל דוכחא איירי בגירות גבי קבס ובעשרה יומאין (קדושין ס"ו.) במתעיינין וגריה לרבינו חס דדוד גזר
עליהם שגבו והא דקאמר לעיל ראו להרבק כלל התנתה אסור מדאורייתא והא דקאמר
בזמן רבי בקשו להתי נחנימין לא להתחן כהם אלול להפקיע עטותם ואמר להם רבי חלק מוצה מן יחיד הלך און לנו להחזיר
אפילו חלקיני שלא יתקח חלק מוצה ופליגא דרבי חייא בר אבה דלמך חלק מוצה כומן שאין בית המקדש קיים מוצה כלל שום
התרה

בית המקדש קיים וחר וחס היו מקיימן חלק עדה היו מותרים לגמרי וסב לא יתול שום עבדות של חלק מוצה אפילו לכשיבנה
ואין נראה לרבי חס דמדאורייתא אסורי כללו דלא להתחן כדמיסק רבא לעיל (דף ע"ו.) דבגירותן אית להו התנתה ותנן (משנה דף י"ג.)
ואלו כן הלוקח הבא על המזונה ועל הכחיה ומיהו איכא לחומר דמיעוץ חבב שטיפחא דמזונה נקטה וכו' לריך לומר למאי דהוה בעי רבא
לחומר דבגירותן אית להו חמשה דבבל דוכחא איירי בגירות גבי קבס ובעשרה יומאין (קדושין ס"ו.) במתעיינין וגריה לרבינו חס דדוד גזר
עליהם שגבו והא דקאמר לעיל ראו להרבק כלל התנתה אסור מדאורייתא והא דקאמר
בזמן רבי בקשו להתי נחנימין לא להתחן כהם אלול להפקיע עטותם ואמר להם רבי חלק מוצה מן יחיד הלך און לנו להחזיר
אפילו חלקיני שלא יתקח חלק מוצה ופליגא דרבי חייא בר אבה דלמך חלק מוצה כומן שאין בית המקדש קיים מוצה כלל שום
התרה

ותמיהו

וי"ל דשמו בקש ולא נענה:
ותמיהו לה אל האור: אמר
במדרש אל האור
האזיקה (ג) עליו הין והמרה הור
חמים פעול: **דיונור** גרסי'
מות שכירות דדון נאמן מוה כדאמר
בבבא בבבא (ג) (דף ז') וקרן ליה"יון
פפא: **ונתנינים** דוד גזר עליהן:
בריש שמעון פי' בקונטרס אמר
עליהן חמנות וכדכתיב והגבעונים לא
מכני ישראל המה וגו' כלומר אין
אלול להרבק בישראל והשתא אמר
דמשה גזר עליהן עבדות ואסור משום
לא יהיה קדש ומשני דמשה לא גזר
לאסרו בשום פעם משום לא יהיה
קדש כיון דלא גזר עליהן עבדות וק'
כומן שאין בית המקדש קיים דוד גזר
עליהן חמנות ולא שפבדס לטלוה
דרי ויהי שפיר הא דהין נחנימין
תורת עבדים דתקן כללו נענתי
(ממונת דף ס"א) דהבא על הנתינה
יש לה קבס ואילו בבא על השפחה
תקן דלון לה קבס והומר בירושלמי
אפי' מאומתם שלא נבעלה ועוד דלא
יש בהם תורת עבדות ליחסו מדורי
בגירתי ומשומר לכסור בשפחה כדלמך
בנחלו עבד וחליו כן תורין לישא
שפחה אין יסול ובפרק עשרה יומאין
(קדושין דף ס"א) קאמר המדורי ונתיני
מותרים לבא זה בזה ועוד יש לפרש
דהכי פריך ולא עבדות חמשה
גזר עליהן ומתמהא גזר נמי שלא
יתחטו בהם דלון כמון שיתחטו בהם
כיון דנחלון כעבדים ודוד נמי נטל
לומר דגזר עליהן עבדות כדי שלא
יתחטו בהם והשתא פריך שפיר
דמשה גזר עליהן ומתה השתא הא
דקאמר בימי ר' בקשו להתי נחנימין
להפקיע עטות מהם ועל ידי כן
יהי מוצה להתחן בהם ומסיק
דמלך מוצה מן יחיד וכו' דלמך חלק
מוצה מן חלק מוצה חלק מוצה
לירבק בהם ופליגא דרבי חייא בר
אבה דלמך חלק מוצה כומן שאין

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

נכסח סתרוך הינו
פירוש לכוין פכיו כיון שיש
גז שפיר מלמה שפיר
יוס ועוין פי' ר'ם ר'ם
שם הכה' כה' פי' ר'ם
כח ער וונג'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

אין עדין
חיים כל
האין
עין

מן שם
ומכחוס
ד' חל'

עיקר הכוונה חסיא
דקרא חס כחאלי יחמי
ועי' חס' פי' זה ר'ם
דכתיב לא תחטון וכו'
שם נכחוס כה' פי'
ד' חל'

אין עדין
חיים כל
האין
עין

חַרְפֵי בְּסוּד אֱלוֹהַ עָלַי אֶהְיֶה: הַבְּעוֹד שְׂדֵי
 עַמְדֵי סְבִיבוֹתַי נְעָרַי: וּבְרַחֵן הַלִּיכֵי בַחֲמָה
 וְצוּר יִצּוֹק עַמְדֵי פִלְגֵי־שָׁמֶן: וּבְצִאתִי שְׁעַר
 עַל־קֶרֶת פְּרָחוּב אֲכִין מוֹשְׁבֵי: דַּחְרָאוּנֵי
 נְעָרִים וְנַחֲבָאוּ וַיִּשְׁיִשִׁים קָמוּ עִמָּדוֹ: ט שְׂרָרִים
 עֲצָרוּ בְמַלְיָם וְכַף יִשְׁיֵמוּ לְפִיהֶם:

בזמן דרו אלהא עלי
 משבני: הבעוד שדי
 דתוה מימר שדי בסעדי
 חזור חזור דילי עולימי:
 ובמשווג אסתורי בלואי
 ומינרא וזלף עמי טיפי
 משח: ובמפקי תרעא
 על קרתא בפתאה
 אתקין מותבי: חממו יתי

עולימיא ואמרו וקשישיא יקמוון וקפו: טנגידיא פנישו במליא ואידא ישוון לפמהון:

רש"י

לשון חרמי הוא חרפי ואפלי: בסוד אלוה עלי
 אהלי. כשהיו כשירי הדור גאים לאהלי להוסד
 דנערי הקנ"ה צמורה ונגדר סייג לשעה: (ה) נערי.
 משרמי: (ו) הליכי. רגלי: בחמה. כמו צממאה:
 וצור יצוק עמדי פלגי שמן. כמו נסת רוח וכל

מצודת דוד

(ה) בעוד. בעת היה עוד שדי עמדי להטיב לי, ונערי
 היו סביבותי לשמש אותי: (ו) ברחון. בעת רחצו
 מקומות מהלכי בחמאה, והוא מדרך גזמא והפלגה,
 ולומר כל כך גדלה השפע עד כי היה החמאה נשפך
 בארץ ואין מי מאסף, כי בו יבוזו לו מרוב כל:
 וצור. הצור אשר היה עמדי היה יוצק ושופק נחלי

מצודת ציון

(ד) חרפי. קדמותי, ובדברי רבותינו ז"ל (מה סה:) חרפי
 ואפלי: בסוד. ענין עצה על כי נעשה בסוד, או שהעצה
 למעשה היא כיסוד לבנין: עלי אהלי. אל אהלי: (ו) בחמה.
 כמו בחמאה והוא שומן החלב: (ז) עלי קרת. אצל הקריה
 והעיר: (ח) נחבאו. הסתירו עצמם: ט) עצרו. מנעו. כמו
 ועצור במלין (לשל ד ט): וכף. כף היד:

(ז) בצאתי. בעת יצאתי אל השער אצל העיר לשבת
 במושב הזקנים שדרכם לשער העיר, כמו שנאמר (דברים כב ט) אל זקני העיר השערה: ברחוב. בעת
 הכנתי מושבי ברחוב העיר: (ח) ראוני. כאשר ראו אותי הנערים אז נחבאו לבשתם להתראות לפני: קמו עמדו.
 קמו מפני ונשארו עומדים ולא מלאה לבם לשבת עמדי: ט) עצרו. מנעו בדברים ולא השלימו אמריהם בעבור

אבן עזרא

(ד) חרפי. גדולתי בלי דומה כי אם לפי העניין. ויש
 אומרים שהוא מן בחרפה כפלשתים שערכו מלחמה,
 ויש אומרים שהוא מן חורף ששם יחל הזרע:

רמב"ן

עלי ולאורו אלך במחשכי העולם, בכל צרה וחשכה
 הנהיה בארץ לי היתה אורה ושמחה: (ד) בסוד אלוה
 עלי אהלי. כדרך סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם
 (תהלים כה יח), אמר כי היה סוד אלוה נודע באהלו,
 וכאילו היה מתנבא בכל הבאות וישתמר הוא וכל
 אשר לו מן הקורות והצרות. או יהיה סוד אלוה. כמו
 למלאכי עליון וצבא השמים שישכנו על אהלו לשמרו
 מכל רע, כענין כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל

מדרשי חז"ל

(ט) שררים עצרו במליים וכף ישימו לפיהם. אמר אבוה דשמואל: אשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה, חיישינן
 שמא תחלתה באונס וסופה ברצון. איתביה רב לאבוה דשמואל: אם תשתבאי אפרקינך ואותיכנך לי לאינתו,

יקל ארכונין אמרו
 ולישנהון למורינהון
 אדבקת: יא ארום אודנא
 שמעה אמרת טב לי
 ועינא דחמת ואסהדת
 עלי: יב ארום אשוב
 עניא דבעי ויתם ולא
 סעיד ליה: יג ברפתא
 דאוברא עלי תיתי ולבא

ומתפס סאפתח אני חמילה:
 שמעה מלמי ומאשרני: ועין
 גודלי וכוסר מדמי: (יג) ברכ
 נעוונו ונטרד: עלי תבוא. ו
 ואת אשמו. ורבותינו אמרו (כ"ג)
 יתומים ומשמחה ומחזירה להם.
 נראה כך שאין קרוי אובד או

מצודת צי
 י לחכם. מלשון חיי: יא) ותאשרו
 אשרי האיש (סלתי)

בעבור יושר דרכי, כי האוזן א
 היתה מעידה על צדקתי: (יב) ו
 מפני נוגשיו, ואף את היתום, וא
 (יג) ברכת אובד. באה עלי בר
 ושמחה, כי הטבתי חסדי עמם:

גדולה, כי יכינו לו כסא ברחו
 לשר העיר או לשופט, כי שם
 ורש"י ז"ל מפרש כאשר ברחו
 נערים ונחבאו ממני: (יא) ועין
 ותאשרני, כי השומע יאשר אותו
 והנה כולם יאשרוהו בשמיעה

אישתיק. קרי רב עליה דאבוה
 במילים וכף ישימו לפיהם
 (יג) ברכת אובד עלי תבא וגו'.
 מיתומים, ומשביחה ומחזירה ל
 דכל היכא דהוה אלמנה דלא הוה
 שמיה עילוה, והוה אתו נסו
 ברכת אובד עלי תבוא. זה לב
 אובד אבי. עלי תבוא, זו רבקה,
 רבבה, ועמדו ממנה אלופים מעשו.

הַלְפִידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֵת־הָהָר
 עֲשֵׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק:
 מִן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אֵתָה עִמָּנוּ
 וְנִשְׁמָעָה וְאֵל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־
 נָמוּת: 1 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אֵל־
 תִּירְאוּ כִּי לִבְעֹבוֹר נַפּוֹת אֶתְכֶם בָּא

וַיֵּת קוֹל שׁוֹפָרָא וַיֵּת טוֹרָא תַנּוּ
 וְהָוָא עָמָא וְנָעוּ וְקָמוּ מֵרָחֵק:
 טו וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלְלֵ אֶת עִמָּנָא
 וּנְקַבְלֵ וְלֹא יתְמַלְלֵ עִמָּנָא מִן קָדָם
 יי דִּיקָמָא נְמוּת: יז וַאֲמָר מֹשֶׁה
 לְעָמָא לֹא תִרְחִילוּן אֲרִי בְדִיר
 לְנַסְאָה יִתְכוּן אֲתַגְלִי לְכוּן יִקְרָא

לקט בהיר

רש"י

החוששים, כמו ראה צעיני השכל, וכמו שנאמר (קהלת א' ע"ז) ולצי ראה הרצה חכמה, וכן חוש הרים שנאמר (צדק' כ"ז כ"ז) ראה ריח בני (וכן פירש רשב"ע ז"ל), גם יש מרבותיו ז"ל שפירשו ראו את הגרסה ושמעו את הגשמת, עם כל זאת מאחר שכל מעמד הנבחר בכללו למעלה מהשגתו נסים ונפלאות עד אין חקר, ניחא ליה לרבינו לפרש הציבה כפשוטו (בא"י): טל פי' ולא הקולות וצדקים וקול השופר, והגם שבגמ' ברכות ו': לא משמע כן, עיין שם היטב ומראה שכוונת הש"ס לתרץ ולדחות את

(מכיל): את הקולות. היוולאים מפי הגבורה (ט): וינעו. אין נוע אלא זיע (סס): ויעמדו מרחק. היו נרתעו לאחוריהם י"ב מיל כאורך מחניהם (ט), ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם, שנאמר (ה' ס"ה י"ג) מלכי לבאות יודון יודון (מכיל) - שנת פי"ה): (י) לבעבור נפוט אתכם. לגדל אחכם בעולם (מכיל), שילא לכס שם באומות (ט) שהוא בכבודו* נגלה עליכם: נפוט. לשון הרמה וגדולה, שינוי נוסחאות * בעצמו ובכבודו.

המקשן שלא היו ו' קולות רק ה' קולות (נח"י): (מ) אין הפי' שציבה זו פירושו זיע, זה אינו, כי פשוט הוא שכלל מקום פירוש הציבה ענין התנועות כמו נע ונד תהיה בארץ, אלא פירוש דברי רבינו הם, שכלן אין ענין לומר שהתנועות צופס, כי מה שנחרתו ממצבם לאחור זו הימה תנועה אחת, ועל זה היל"ל וילכו ויעמדו או וישוּבו ויעמדו, ולשון ויעשו מורה על התנועות תמיד, אלא ודאי פירושו התנועות בלב וצדעת וצכח הנעלם, והוא ענין הרמת והפחד, כלומר מודעו (בא"י): (מא) שאם נשאר מן מחניהם לא נקרא רחוק, כמו לגבי פסח שני שכל מי שהגיע מן העזרה הוא בקירוב מקום, ומי שלא הגיע אל פתח העזרה הוא ברחוק מקום, וא"כ מי שהיה עומד אצל הפתח היה נרמץ לאחוריו עד מקום שהוא חוץ למחנה, והוא י"ב מיל (ג"א). והיו מלאכי השרת מדדין אותן (גמרא) ופירש"י מסייעין אותן להתקרב מעט מעט שהיו מלשים כאשה המדדה את צנה בתחלת הילוכו עכ"ל: (מב) הוכרח רש"י להוציא הציבה מפשוטו, ואינו

אור החיים

אריכות ימים מלבד שכרה מה', כי יש מלות שיש בהם סגולות נפלאות מלבד שכר אשר קבע להם ה' וזו גילה אותה ה':
מז. דבר וגו'. (י"ג) פירוש ואם ללד כי כשידבר ה' עמנו נקבל גזירותיו, מעתה הכי אנו מקבלין ממך (י"ג) ואם כן אין לורך בדבר ולמה נסתכן והוא אומרו פן נמות. עוד ירצה על זה

הדרך דבר אחת עמנו ונשמעה פירוש יהיה כח צנו לשמוע אבל אם ידבר ה' עמנו פן נמות ולא נשמע: **יז. אל תיראו.** (י"ג) פירוש שידבר עמכם עוד כי לבעבור וגו' וכבר עשה ה' מחשבתו הטובה ועשה אחכם גם שהם מובדלים לטובה כי פסקה זוהמתן באמלעות דבר האלהים, וגם טעם ב' בעבור חסיה וגו' פירוש כי בעקירת הזוהמא

אור בהיר

יוס השביעי נח ופסק מלבראות עוד. (רנא) אומרו דבר אחת ונשמעה, וכי אם ה' ידבר לא נשמעה, נחמ"י. (רנב) ופי' ונשמעה נחמ"י ונקבל, כמו ושמע יעקב אל אביו. (רנג) ק"ל וכי מה זו נחמה עושה שלבעבור נקות, ולהם פחד מיתה, ואח"כ אמר

האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו: ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים: ויאמר יהוה אל משה בנה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי

דני ובדיד דתהי דחלתה על אפיכון בדיד דלא תחובון: יה וקם עמא מרחיק ומשה קרב לצד אמיתא דתמן יקרא דני: ויאמר יי קמשה בנן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן

לקט בהיר

רש"י

מפרש מלשון נסיון, כי נסיון מלת הקב"ה אל האדם שייך בדבר שבנחירה תלוי, אבל אין שייך לנסותו אם יש בו כח לקבל דברים נשגבים כאלו, אם תלא נשממו אם ישאר נחיים, גם סיפא דקרא נכחיש זאת שאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם, הרי לך שהיודע מראשית אחרית ידע מה יהיה התכלית ולא עשאו לנסיון: (ג) הוא עץ גדול גבוה ובראשו דגל לסימן שיראו אותו מרחוק: (ד) דאל"כ מיותר הוא, כי מאומרו ויעמד העם מרחוק נשמע שמה נשאר בקרוב, אלא ודאי לא רק שנשאר בקרוב אלא נגש לפני ולפנים (מ"ל), ואמר שלש מחילות דכתיב צ" ואתחנן חשך ענן וערפל, הרי הן ג', ענן יותר עב מחשך, וערפל הוא מעבה של ענן, וכתיב אשר שם האלקים א"כ הוא הפנימי (ב"ב): (ה) מה דלשון הקודש (מכילי), גם יש נשמע כסדר הזה שלא יחליף רישא לסיפא וסיפא לרישא, וכמו שאמרנו לעיל (י"ט ג') עיי"ש, וזה בנין אב לכל התורה, משא"כ מלעיל אין ראיה, לפי שצריך לומר לבית יעקב בלשון זה ולבניי בלשון זה, לזה אמר כה תאמר, וכן ממה שאמר צ" שמות כה תאמר אהיה שלחני וכו' אין ראיה, שהכוונה שדוקא למשה נאמר אהיה אשר אהיה, אבל לבניי דוקא כה

כמו (שפ"י ס"ב י') הרימו נס"י, אריו נסו (שם מ"ט כ"ט), וכנס על הגבעה (שם ל' י"ג), שהוא זקוף: ובעבור תהיה יראתו. על ידי שראיתם אותו יראו ומאויים תדעו כי אין זולתו ותוראו מפניו: (יח) נגש אל הערפל. לפנים משלש מחילות (מכילי) חושך ענן וערפל (מכילי), שנאמר (דברי ד' י"א) והכר צוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל, ערפל הוא עב הענן, שאמר לו (י"ט ע"ג) הנה אנכי בא אליך בעב הענן: (יט) בנה תאמר. בלשון הזה (מכילי): אתם ראיתם. יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים משיחין לו, שמה שאחרים משיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין (שם): כי מן השמים דברתי עמכם. וכתיב אחר אומר (י"ט כ') וירד ה' על הר סיני, בא הכתוב השלישי והכריע בנייהם, מן השמים השמיטך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה (דברי ד',) כבודו בשמים (י"ט) ואשו וגבורתו על הארץ* (שם), דבר אחר הרכין (י"ט) השמים ושמי השמים והליען על הכר, וכן הוא אומר (תהי י"ח שינוי נוסחאות * שטמר. בארץ ובסיני).

תאמר לבניי אהיה שלחני, אבל מכאן אהיה למד לכל התורה (בד"א): (מו) וא"כ נתחמת לכם מלאותי ויחידתי בחוש ההכרה, לא רק מתוך אמונה: (מז) ויהיה פי' מן השמים דברתי קולי וכבודי נשאר בשמים, וירד ה' זה אשו וגבורתו, משא"כ לדרך הב', ועניינים גבוהים ודברים עתיקים הם מי יכלנו, ולפירוש זה הראשון דחוק קצת שיותר היל"ל אתם "שמעתם" כי מן השמים דברתי עמכם, ואחי שפיר זה לדרך הב', אבל קצת קשה לדרך הב' לשון מן השמים זה"ל הידועה, שמשמע השמים הידועים הגבוהים והרמים, לזה מציא שניהם (מ"ל), ואעפ"כ נקט רש"י דרך הב' יותר לפי פשוטו, שהרי למעלה בפסוק וירד ה' על הר סיני לא הציא רק דעה זו (נדח"י): (מח) הטה, ויט מתרגמינן והרכין:

אור החיים

מהם הנה קנתה היראה שהיא שכינתו יתצרך מקום להיות בתמידות על פניהם כי ללא אלהי אשר יזר ה' את האדם בלמו חזר לקדמותו, והקונתת צ' דברים אלו הוא לבלתי תחטאו כי כל מי שיש לו צושה פנים שהיא יראתו האמורה לא צמחה הוא חוטא. עוד יראה באומרו לבעבור

שמא מלידי תעבדון קד ודחלן דרהב כא מדבח אך

(י) ויע שמנים 1
תעשון דמות 2
אלהי כסף. 3
לעמוד אחי 4
לעשותם של כג
זהב. בא להזה
הרי הן לפני כ
תאמר הרני 1
מדרשות 2
נאמר לא תעב
מחוזר באדמנ
גבי כיפין* 1
ממלא את חלל
(מכילי): תעש
(שם): וזבחת
ועליו מטה מו
לומר (דברי י"ב)
שינוי נוסחאות * כפי
יהיו מזהב (מ"ל)
שכבר כתיב לא ת
(אחי אלהי כסף)
זאת אפילו שלא
היתה מנופה בני
ראשון היה לו ל
ומיוחד לי, אלא

נסות אהכם 1
יבא ה' אנו
33

טעם צ' ובעבור ת

אִמְבָּא הִיא לְחָמָא מְשַׁפְּטוּ: יִז אֲטוֹב פֶּת חֲרֵבָה וְשְׁלוֹה־בָּהּ
 שְׂרָבְתָא וְשְׁלוֹתָא בָּהּ מִן מְבִית מְלָא זְבַחֵי רִיב.
 בִּיתָא דְמְלִי דְבַחֵי דְדִינָא: בְּעֵבְדָא סוֹכְלָתָנָא יִמְשֹׁל בְּבֵן מְבִישׁ וּבַתּוֹךְ אַחִים יַחְלֵק

ג' ח' ה' ו' ז' ח' ט' י' י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב כ"ג כ"ד כ"ה כ"ו כ"ז כ"ח כ"ט ל' ל"א ל"ב ל"ג ל"ד ל"ה ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט מ' מ"א מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט נ' נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו נ"ז נ"ח נ"ט ס' ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ע' ע"א ע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ע"ז ע"ח ע"ט פ' פ"א פ"ב פ"ג פ"ד פ"ה פ"ו פ"ז פ"ח פ"ט צ' צ"א צ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט ק' ק"א ק"ב ק"ג ק"ד ק"ה ק"ו ק"ז ק"ח ק"ט ר' ר"א ר"ב ר"ג ר"ד ר"ה ר"ו ר"ז ר"ח ר"ט ש' ש"א ש"ב ש"ג ש"ד ש"ה ש"ו ש"ז ש"ח ש"ט ע"א ע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ע"ז ע"ח ע"ט

(ט) טוב פת חריבה ושלוח בה. טוב היה להקנייה להחריב ביתו ועירו והיה בשלוח מעצרותיהן של ישראל: מבית מלא זבחי ריב. שהיו מקריבין זבחי ריב צימו: (צ) עבד משכיל וגו'. על שהשכיל נצודק נר לפסוע שלש פסיעות

מצודת ציון

(א) פת. החיכת לחם, מלשון פתחת אותה פתים (ויקרא כ ו): חרבה. יבשה:

מצודת דוד

(א) טוב. יותר טוב לאכול פת חרבה בשלוח, משיהיה לו מלא הבית בשר זבוח כריב וקטטה: (ב) בן מביש. בן האדון אשר הוא מלא מדברי בושה: יחלוק נחלה. העבד הזה יקח חלק נחלה בתוך האחים כאילו היה אחד מהם:

אבן עזרא

שוכל למשול ברוחו: (א) טוב. הרכה למושלים ברוחם, כפת חרבה שיש שלוח בה: מבית מלא

רבנו יונה

תול הראוי לנו לא יאבד ממנו. ועוד אמר: א טוב פת חרבה ושלוח בה מבית וגו'. גם זה על בחירת השלום, שלא יבקש אדם להתגבר על אחיו בחלוקת הנחלה. כי טוב המועט בלא ריב ועירעור מן המרוכה ועליו מצה ומריבה, וכן אם נושים באדם ורוצים לגבות מנכסיו אל ישתדל להתגבר ולדחותם בכח ידו, כי טוב המעט שישאר לו בלא עירעור, ויותר ימצא בו נחת רוח מבית מלא זבחי ריב. ובא שלמה ע"ה למשוך דעות בני אדם לבחירת שלום מצד

מדרשי חז"ל

(א) טוב פת חרבה וגו'. כתיב "ויאמר בלעם אל בלק בנה לי כזה שבעה מזבחות" וגו', ולמה שבעה, כנגד שבעה צדיקים שבנו שבעה מזבחות ונתקבלו, אדם והבל ונח, ואברהם, ויצחק ויעקב, ומשה לא נאה לך שעובדים אותך שבעים אומות ולא אומה אחת. השיבה רוח הקודש: טוב פת חרבה, טוב מנחה כלולה בשמן וחרבה, מבית מלא זבחי ריב, שאתה רוצה להכניס מריבה ביני ובין בני. (תנחומא). א"ר יוחנן: טוב פת חרבה, זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם בה פת ומלת בכל יום ודר בתוכה, זוכה לעולם הבא. מבית מלא זבחי ריב, זה חוץ לארץ שהיא מלאה חמסים וגזלות. (ילקוט"ש).

(ב) עבד משכיל וגו'. זה אליעזר. ומה היה השכלתו, אמר:

נושאי הפרק

- (א"ד) ההצלחה המדומה ושבח הזריזות הטובה.
- (ה"כ) הנהגות בין אדם לחבירו וממה להזהר.
- (כא"כח) הכסיל ומגרעותיו, ושבח החכם.

→ ימשול בן מביש. זה יצחק שבייש את כל העולם, כשעה שנעקד על גבי המזבח. ובתוך אחים יחלק נחלה, מה אלו מזכירים זכות אבות אף הוא מזכיר זכות אבות, שנאמר: ה' אלוקי אדוני אברהם. דבר אחר: עבד משכיל, זה ירמיהו. ימשול בן מביש, אלו ישראל שביישו עצמם לעבודת אלילים. ובתוך אחים יחלק נחלה, ויצא ירמיהו מירושלים ללכת. רב אמר: ליטול חלקו יצא, ר' בנימין אמר: למשרי תמן נבואן סגיאן. דבר ירמיהו אין כתיב כאן אלא דברי ירמיהו. (ב"ר ס).

יֵלֵא כַחֲטָאֵינוּ עֲשֵׂה לָנוּ וְלֹא כְעֹנֹתֵינוּ
 נִמְלַע עֲלֵינוּ: יֵא כִּי כִגְבַהַ שְׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ
 גָּבַר חֲסֵדוֹ עַל־יְרֵאָיו: יֵב כְּרַחֵק מִזֶּרֶחַ
 מִמַּעַרְבַּ הַרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת־פְּשָׁעֵינוּ: הֵג כְּרַחֵם
 אֲב עַל־בָּנָיִם רַחֵם יְהוָה עַל־יְרֵאָיו:

לְעֹלָם יִנְמָזֵר דְּכַבּוֹ: יֵלֵא
 כְּחֹכְמָא עֲבַד לָנָא וְלֹא
 כְּעֹוִיתָנָא שְׁלָם לָנָא:
 יֵא אַרוֹם הַיָּד גְּבִיחִין
 שְׁמַיָא מַעְלֵי אַרְעָא
 הַיְכָדִין גָּבַר מִכִּיָּה עַל
 דְּחֵלּוֹי: יֵב הַיָּד דְּרַחִיק
 מִדִּינְחָא מִן מַעַרְבָא

הַיְכָדִין אַרְחִיק מִנָּנָא יֵת סוּרְחָנָא: יֵג הַיָּד דִּי רַחֵם אַפָּא עַל בָּנָיִא הַיְכָדִין רַחֵם יֵי עַל

מצודת דוד

(י) לא כחטאינו. אף גמול העונש לא יעשה בערך החטא: (יא) כגבוה. כערך רוב גבהות השמים על הארץ, כן הוא רוב התגברות חסדו על יריאיו, כי אף אם חטאו, ליראים יתחשבו מול הסרים מה': (יב) הרחיק, כי מעביר ראשון ראשון ומוחל עליהם:

אבן עזרא

רד"ק

מדרשי חז"ל

מצודת ציון

(י) גמל. ענין תשלום השכר:

לפניו שאנחנו עפר. וכפל הדבר ו המתייבש מהר מחום השמש: כ (טז) כי רוח. כאשר עברה בו ו מכירים בו באנשי מקומו כי

פירוש רב חסד: (יב) כרחוק. טעם הרחיק כמה פעמים עשה כן בשוכנו אליו: (יג) כרחם. פירוש רחום וחנן ה', וטעם על יריאיו כמו ורחמתי את אשר ארחם:

וזה כפלים מגבוה שמים על הארץ: הרחיק ממנו את פשעינו. וזהו גבורת חסדו שהרחיק כל כך פשעינו ממנו. ואמר כרחוק מזרח ממערב, ולא אמר כרחוק צפון מדרום, לפי שמזרח למערב הישוב ויכול אדם ללכת ממזרח למערב, ואין אדם יכול ללכת מצפון לדרום מרוב הקור או מרוב החום: (יג) כרחם. כי אין רחמים גדולים כרחמי האב על הבן:

כשני אבות הראשונים, ומה טעם, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת לכם כימי השמים על הארץ. (ילקו"ש). (יב) הרחיק ממנו את פשעינו. א"ר ירמיה: לא יהיו אמר איניש רחמנא ירחק יתנא מן חטא, אלא ירחק חטא מינן, שנאמר: הרחיק ממנו את פשעינו. (ילקו"ש).

(יג) כרחם אב על בנים. אחאב, אח לשמים אב לעבודת כוכבים. אח לשמים דכתיב אח לצרה יולד, אב לעבודת כוכבים דכתיב כרחם אב על בנים. (סנהדרין קב:).

מאיוזה אב, תני ר' חייא: כרחמן שבאבות זה אברהם אבינו, אתה מוצא שכשהתפלל על סרום ועמורה אמר לפניו נשבעת שאין אתה מביא מכול לעולם. ר' יהושע בר נחמן פתר קרא באבינו יעקב, והוא עבר לפניהם, הוא הוה כעקא אמר מוטב שיפגע בי ולא בכני, מה עשה זינים מבפנים והלבישן בגדים נאים מבחוץ. אמר רשב"י, דרכו של אב לרחם ודרכה של אם לנחם, אמר הקב"ה אנא עבד דאב ואנא עבד דאם, כאיש אשר אמו נתחמנו כן אנכי אנתמכם. (ילקו"ש).

דחלו: יד ארום הוא ידע וצרנא בישא דמחטי יתנא דכיר קדמוי ארום מן עפרא אנתנא: מו פד נש היד עספא יומיה היד נצא דחקלא היכרין

(יד-טו) זכור כי עפר אנחנו

מצודת ציון

(יד) יצרנו. מלשון יצירו

לפניו שאנחנו עפר. וכפל הדבר ו המתייבש מהר מחום השמש: כ (טז) כי רוח. כאשר עברה בו ו מכירים בו באנשי מקומו כי

(יד) כי, יצרנו. תולדתינו, וזו הזכיר, כי הוא נושא עון ופי מלת לפניו, וכן הוא זכור הו עפר אנחנו כי העצמות הם קרות ויבשות כמתכונת העפר:

(יד) כי הוא. טעם למה שזכו פשעינו, כי הוא ידע יצרנו והנה כי תאות הבהמיות קבועות בו, כובש את יצרו לא יוכל להמלט אדם שיוכל להמלט מן החטא זכור כי עפר אנחנו. הפסוק שונות. כי פירוש זכור כמו ידע תמיד. ופירוש עפר אנחנו. כמו תאות הבהמיות שהם עפר, כי האדם לבהמה שהיא נולדה מ העפר אף על פי שבגוף:

(יד) כי הוא ידע יצרנו. רבי שו מכאן שאין ישראל רואים פני משל למה הדבר דומה, למלך בש זיבורית באו בני אדם והשכירוה בשנה, זבלוה עדוזה השקוה וכסח אלא כור אחד חיטים בשנה, אמר אמרו לו, אדונינו המלך אתה יר שמתחילה לא הכנסת ממנה כל וכיסחנהו והשקינהו מים לא הכנסנו חיטים בלבד. כך עתידים ישראל

טובים שעשו בעוה"ז ומאריך רוחו עם הצדיקים וגובה מהם מעט מעשים רעים שעשו בעולם הזה וחוזר ונותן להם שלוח, ר' אחא בשם ר' תנחום מאריך רוחו התחיל לגבות גובה: לאסי לנצח יריב ולא לעולם ישור. לא כבר עשיתי מריבה ונצחתי והפסדתי לדור המבול וסדומיים ודור הפלגה ובשעה שנצחתי משה נשתכרתי:

רבנן אמרין מן הארץ ועד הרקיע מהלך ת"ק שנה כשני אבות הראשונים ומה טעם אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ (שם יא, ט):

וית רענן כשני אבות. שהיו מק"ב שנה וז"ל ששמים ולחך עלמן ומשנו כשנים:

ברחוק^ט מורח ממערב הרחוק וגו'. א"ר ירמיה לא יהוי אמר איניש רחמנא ירחק יתנא מן הטא, אלא ירחק חטא מינן שנאמר הרחיק ממנו את פשעינו:

76

ברחם^ט אב על בנים. מאיזה אב, תני ר' חייא כרחמן שבאבות זה אברהם אבינו, אתה מוצא שכשהתפלל על סדום ועמורה אמר לפניו נשבעת שאין אתה מביא מבול לעולם וכו', ר' יהושע בר נחמן פתר קריא באבינו יעקב והוא עבר לפניהם הוא היה בעקא אמר מוטב שיפגע בי ולא בבני, מה עשה זינבם מבפנים והלבישן בגדים נאים מבחוץ, א"ר שמואל בר נחמני דרכו של אב לרחם ודרכה של אם לנחם כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה סו, יג), אמר הקב"ה אנא עביד דאב ואנא עביד דאם כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנהמכם:

כ"י הוא ידע יצרנו. עלוב שאור שמי שבורא אותו מעיד עליו שהוא רע שנאמר כי הוא ידע יצרנו. חייא רבה אמר עלובה עיסה שנחממה מעיד עליה שהיא רעה שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח, א), רבנן אמרין עלובה היא המטעת שמי שנוטעה מעיד עליה רע שנאמר ה' (אלהי) צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה (ירמיה יא, יז):

כ"י רוח עברה בו ואיננו. הדא אמרה לית מתין חייך, אלא יצר הרע שהוא הולך עמו אינו בא עמו [לע"ל]. ולא יכירנו עוד מקומו, זה יצר הרע:

וחסד^י ה' מועלים ועד עולם על יראיו. אמר רבי חנינא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. א"ר אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאלו מלא כל העולם כולו חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ (תהלים לג, ה), יכול כל הבא לקפוץ יבוא ויקפוץ, ת"ל מה יקר חסדך אלהים (שם לו, ה), יכול אפילו ירא שמים, ת"ל וחסד ה' מעולם ועד עולם:

ציון המדרש פו שם יב פו ירושלמי ברכות פ"א ה"א פה שם יג פה פסד"כ פ"ט, אנכי אנכי צבירי פל"ה, י צא שח"ט שם טו צב טובה מט, ב

ברית אברהם

תחנא אמר רבי ירמיה לא ליהוי אמר איניש רחמנא ירחיק יתנא מן החטא וכו'. פירוש לשון ירחיק יתנא נראה שמתפלל שאם נזכך אחד שצריכים לנו לילך זה יש זונה שה' יחברך ירחיקנו וישים בלבנו לצל נעסוק צלוחו דרך לבנתי נחטא שזוה אין האדם מקבל שכר לכן מה שצריך לומר נתפלתו הוא יהי רצון שהשם ירחיק חטא ממנו שאף שנעצור נזכך שהחטא שם שהיא הזונה נוכח שהחטא עצמו יכרת ויתרחק ממנו דהיינו ענין חזניהו וזנות דמסכת עבודה זרה או יראה עם מה שאמרו נקדושין צא ללדס דנר עזרה ונילל

הימנה נותנים לו שכר כי הא דרז דמי תצעתיה מטרוניתא לזה אמר ר' ירמיה לא יאמר האדם ה' ירחיקנו מן החטא דמשמע שמתפלל שתצא החטא להטילאו דהיינו כגון המטרוניתא ולאנחנו נמרחק ולא נחטא דאין לאדם להחפול שיעיאהו ה' לדי נסיון אלא מה יאמר אדרנא איפכא יהי רצון שלא תצא החטא שהיא המטרוניתא להטילאני (כן פירש בעל ספר אפריון שלמה). עלובה שאור וכו'. חמיה נפרשת נח עלה ל"ז ע"א. ב"ה הבא לקפוץ ולעשות צדקה וחסד קופץ. ומספיקין וממניאין לו אנשים מהוגנים לכן תלמוד

אמר^י ר' יצחק בר מריון נ דורות שנאמר וצדקת שהצדקה נוהגת בחיים וגמיל נוהג בין בעניים בין בעשוי יונתן בן אריה בשם רבי יוד ועד עולם על יו ולזוברי^י פקודיו. אמר רבי לה כיון דנסב א דכיר לי, כך כל הימים שהו שהיו זקוקין להם והיו יכול

תחם ה"ה בשמים הכין כנ מוצא ארבעה גאו ורדו בדגת הים (בראשית א, ודמות פניהם פני אדם (יחז

ברכוי^י ה' מלאכיו. א"ר יי בני מי גלה לכם ר

ד"א^י מלאכיו אלו הנביאים וכה"א ויהיו מלעיבין גבורי כח, רבי^י יצחק נפד לשבת אחד לחדש אחד ושתיק יש לך גבור חיל גו (ב), מה להלן שביעית אף חנילאי אמר גבורי כח זה לשמוע כל הדבור שנאמר שגדולים צדיקים יותר ממ קולו לפני חילו כי רב מאו (ג), ומי קשה מהם הצדיקיו

ציון המדרש צו ירושלמי פאה פ' פ"א, א צט תנחומא

לומר מה יקר צריך לתת לזו שאינה מזויה תמיד לזכות צ במאור עינים עלה קנ"ט ע"ג אגלים וציקור מוליס שמחת חת הקפד והולאה וקטורה. ב

איש ויחץ את־הילדים על־לאה ועל־
 רחל ועל שתי השפחות: ב וישם את־
 השפחות ואת־ילדיהן ראשנה ואת־
 לאה וילדיה אחרנים ואת־רחל ואת־
 יוסף אחרנים: ז והוא עבר לפניהם →
 וישתחו ארצה שבע פעמים עד־
 גשתו עד־אחיו: ח וירץ עשו לקראתו
 ויחבקו ויפל על־צווארו וישקוהו
 ויבכו: ט וישא את־עיניו וירא את־
 הנשים ואת־הילדים ויאמר מי־אלה
 לך ויאמר הילדים אשר־חנן אליהם
 את־עבדך: י ותגשן השפחות
 הנה וילדיהן ותשתחויו: יא ותגש גם־
 לאה וילדיה וישתחווי ואחר נגש יוסף

ית בניה על לאה ועל רחל ועל
 תרתי קחינתא: ב וישוי ית
 קחינתא וית בגינתו קרמאין וית
 לאה ובנהא בתראין וית רחל וית
 יוסף בתראין: ג והוא עבר
 קדמיהון וסגיד על ארעא שבע
 זמנין עד מקרבה עד (כ"י ק"ת)
 אחוהי: ד וירחט עשו לקדמותה
 ונפסה ונפל על צוארה ונשקה
 ויבכו: ה וזקף ית עיניה ורוא ית
 נשיא וית בניה ואמר מן אלין קר
 ואמר בניה די חס יי ית עבדך:
 ו וקריבת קחינתא אגני ויבגיהן
 וסגידא: ז וקריבא אף לאה ובנהא
 וסגידו ובתר בן קריב יוסף ורחל

לקט בהיר

רש"י

(א) פי' אחר שחלה מחנהו לב' גם במחנה עלמו היה עמו
 אחרון מי שהוא חביב אללו, ומטעם המצואר צדיצור הסמוך
 שהוא הלך לפני כולם שהיה מחשיב עלמו לפחות שבכולם.
 ולא היה יעקב מוסר נפשות ליד עשו, ואין זה מסוג אץ
 דוחין נפש מפני נפש, אלא היה מציל מה שהיה יכול להציל,
 ואז ודאי שהחניצ קודם (בד"א): (ב) כאן סתם רצינו כר'
 שמעון בן יוחאי ולא כמ"ק והביא דברייהם צדיצור
 הסמוך: (ג) פי' בספר תורה נקוד על חיצת ויסקהו, וכלל
 הוא צדיצור שהניקוד בא לדרוש לגרוע את האות כמו למ"ד
 שבאליו וכאשר איו, וכאן שכל המיצה מנוקד סבר מ"ק שבא
 לגרוע ולומר שהנסיקה לא הייתה נסיקה שלא נשקו בכל לבו,
 ורש"י סבר שעל דבר זה לא צריך לנקודות שדבר ידוע הוא בלי שום דרשות שעשו שונא ליעקב, ובא לומר להפך שלא הייתה
 נסיקה זו כרגיל בעשו אלא הייתה בכל לבו (מ"ל), ובש"מ כתב וז"ל מלת ויסקהו נקוד לבד השי"ן שבו אינה נקודה והוי
 כאילו כתיב ויקהו לשון הקהה את שניו שהיה דעתו לנשכו עכ"ל, ואנו אין לנו אלא דברי רבותינו ז"ל בצ"ר פ' ע"מ,
 ובמד"ר ג', ושש"ר פסוק לואריך כמגדל השן, ובאדר"ג ל"ד, ובמס' סופרים פ"ו ה"ג, ועי' במנחת שי, שבולם כדור מללו
 שכל המיצה נקודה גם השי"ן, וחזן מזה, נשיכה מאן דכר שמה, הוא דעת ר' שמעון בן אלעזר, ורש"י לא הביאו שהוא
 חתוק מן הפשט (דע"י): (ד) לא ששאל מי הם בכלל שא"כ מה זה חיצת לך, גם יודע היה שהם של יעקב שהרי ראה כי

(ב) ואת לאה וילדיה אחרונים. אחרון אחרון.
 חביב* (כ"ה): (ג) עבר לפנייהם. אמר חס יבא
 אותו רשע להלחם ילחם צי תחלה (כ"ה): (ד)
 ויחבקו. נחגבלו* רחמיו* כשראבו משתחוכ כל
 השתחואות הללו: וישקוהו. נקוד עליו*, ויש חולקין
 צדצר הזה בצרייתא דספרי (בהעלותך כ"ד), יש שדרשו
 נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו*, א"ר שמעון בן
 יוחאי הלכה* הוא צידוע שעשו שונא ליעקב, אלא
 שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו: (ה) מי
 אלה לך. מי אלה להיות שלך*: (ז) נגש יוסף
 שנינו נוסחאות * חביב לו * נחפכו * נשקוהו בכל לב. והלא בידוע הוא.

פירוש
 אר
 בן
 ית
 ית
 ית
 ית
 ית

יה
 הז
 יס
 יס
 יע
 יר
 יס
 יז
 יז
 יז
 יז

יה
 זע
 זח
 זח
 צו
 זס
 יס

זח
 זח
 זח

צעקת בניי באה אלי שהוא לשון תפלה גמורה וכנ"ל. היוצא לנו מכל אלה שמעת השליחות הראשונה פנים חדשות באו לכאן שהגאולה כבר היתה בהעלם ונפקחו עיניהם ולבם של ישראל שהיו סתומים ואטומים כמאמר הכתוב (שיה"ש ה') אני ישנה. ומאו נתעורר כל אחד לפי מה שהוא לשפוך את נפשו לפני ה' ולא היו עוד בבחי' שינה: והנה במד"ר (פ' א') ד' גזירות גור עליהם פרעה, וזו היתה הגזירה הרביעית (כבמד"ר פ' ה') לא תאספון לתת תבן, והיא היתה גזירה קשה מאד שלא ניתן להם מנוח להשיב את רוחם אליהם, ובמד"ר (שם) שהיו נוחין ביום השבת וניטלה מהם השבת. וידועים דברי הר"ק מהר"ד מלעלוב לא תאספון גאמר באל"ף שהוא מלשון אסיפה שלא יתאספו יחד, כי ע"י האסיפה הי' מתוק אחד את חברו, וגם זה ניטל מהם. ולפי הנ"ל יש ליתן טעם בפשיטות מדוע אחרו פעמי גזירה זו עד אחרי השליחות הראשונה, כי באם היתה גזירה זו טרם שהיתה הגאולה שבהעלם, הי' ח"ו בלתי יכולת לסבול גזירה רעה כזו, ורק ע"י שכבר היתה הגאולה בהעלם היתה להם התחזקות כל אחד ואחד מעומק לבבו, וממוצא הדברים שהכל הי' בעתו ובזמנו לא הי' ראוי לא להקדים ולא לאחר, לא להקדים הגזירה שכן לא הי' ביכולתם לסבול, וכן מפני זה עצמו לא הי' יכול לאחר את השליחות, שא"כ היתה הגזירה באה לפני הגאולה הפנימית. וגם הי' הכל בעתו ובזמנו זה בתשרי בדין וזה בניסן ברחמים מקביל לבריאת העולם כנ"ל. וזה שאמר לו השי"ת עתה תראה, היינו שעתה תהי' הגאולה נגלית ונראית, מכלל שעד הנה היינו בשליחות הראשונה, היתה בהעלם:

שנת תרע"ג

76 וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך. ובמד"ר (פ' א') בתחילה בחומר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה וכו', מהו את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך, ר' שמואל בר נחמן:

א"ר יונתן מלמד שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים. ונראה לפרש עפ"י מה שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה שענין עבודת פרך הוא שאין כוונת המעביד לתועלת עצמו שצריך אל הפעולה אלא להעביד את העובד לבד וכמו שפירש"י (ויקרא כ"ה מ"ג) לא תרדה בו בפרך מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך, עכ"ל הצריך לענינו, ובוה תובן דרשת רשבר"י אר"י מלמד שהיו מחליפין וכו', היינו דהצריך אל הפעולה לעולם לא יחליף כנ"ל, שהרי עיי' אין הפעולה נעשית כ"כ בשלימית ובמהירות כהוגן כמוכן, אלא באשר כוונתו להעביד את העובד לבד לאכזריותו הוא מחליף למען תהי' יותר קשה על העובד, ואם ככה הוא עושה נתגלה כוונתו ולא נשאר לו התנצלות שלתועלתו הוא מתכוין. והיינו דדייק לה משום דקשה לו למה כתיב קרא בפרך אם להודיענו כוונתם הרעה, הלא כבר מבוארת במאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם, אלא ודאי שהשמיענו גודל רשעם שבמכוון גלו ריע כוונתם למען יכאב לב העובד ביותר כמיבן, ואיך גלו, כי מי יודע תעלומות לב, ועל כרחנו שהיו מחליפין כנ"ל:

והנה מבואר שהיתה גזירה משולשת, א' בחומר ובלבנים, ב' ובכל עבודה בשדה, ג' בפרך. והיינו כי וימררו את חייהם בתחילה בחומר ובלבנים, דהיינו בעבודה קשה מאד כבמדרש שאין לך מלאכה קשה כמלאכת הטיט, ולבסוף ובכל עבודה בשדה, כמו שפירש הרמב"ן כגון החפירות והיצאת הזבלים הכל נתנו עליהם וגם היו רודים בהם לדחוק אותם שלא ינוחו ומכים ומקללים אותם, עכ"ל. ועוד הוסיפו בפרך, היינו שהחליפו כנ"ל לגלות ריע כוונתם שאינם מתכוונים לתועלת עצמם רק לענותם בסבלותם:

ונראה ענין הצורך שהגזירה תהי' משולשת, דהנה אמרו ז"ל (יבמות ע"ט), ג' סימנים יש באומה זו ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים, ויש לומר ששלשה אלה הם משלשת

האבות אברהם יצחק יעקב, כל אה מיוחדת, היינו ביישנים ירושה מיצחק בושא היא מדת הדין והצמצום, שהוא מרחוק ומתבייש לקרב הלום מפני חי של אדם גדול ונכבד ואין לו מצח ראש, וכמו שאמר איוב (כ"ט ח') ראוני ונחבאו, והיא נקראת יראת הכבוד, וזה מצות יראת ה' מפני הדר גאונו ולא יראת העונש, כאמרם ז"ל (נדרים כ'). ו תהי' יראתו על פניכם לבלתי זו בושא, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (ח') כי אראה שמך מעשה אצבעותיך וכוכבים אשר כוננת מה אנוש כי תוכר אדם כי תפקדנו. ויראת ה' היא מד יצחק, ובכ"ר (פ' ס') בן מביש זה יצחק את כל אומות העולם בשעה שנעקז המזבח, שלעומת שהיתה בו מדת הבוש השי"ת שהיא מדת היראה, לעומתו ו אומות העולם מתביישינן ממנו ומע וממנו נטבעה בורעו מדת ביישנים, ר ירושה מיעקב שידוע שמדתו מדת הו ובכ"ר (פ' ע"ה) כרחם אב על בנים שבאבות ואי זה הוא רחמן וכו' ר' לו זה יעקב, גומלי חסדים ירושה מא שמדתו חסד, כדכתיב (מ"ה ז') חסד לא ובכ"ר (פ' ס') שהחסד מתגלגל בשבילו:

והנה מקום אתי לבאר מהו ההפרש רחמנים לגומלי חסדים, אף של בני בתקא חדא נינהו, שונים הם זה שמדת גומל חסד הוא שתשוקתו לעשוו ובוה עושה חסד הוא משלים את תו וע"כ מהדר אחר הצריכין לחסד, ואב מוצא את הצריכין לחסד הוא מצטער כ שאינו משביע את נפשו, וכמו שאיתא בו כשהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה ול עוברים ושבים הי' מצטער, הרי כי ג חסד היא השלמת נפשו ותשוקתו רחמנות אינה להשלים את תשוקתו למלאות חסרון הנצרך, ואם לא יודמנו אנשים שהם בצרה וצריכין לרחמים חסד לנפשו ע"כ אינו מזהר אחריהם, תכלית מדת הרחמנות שאינו מתכוין לו

ותשוקת עצמו כלל אלא הכל לטובת זולתו. האומנם שיש רחמן מפאת רכות לבו והוא מרחם על קשי יום בשביל להשקט המית לבו, אבל אין זה שבה מדת הרחמנות שזה בודאי הוא רק לטובת עצמו וכמ"ש בעל חובת הלבבות, ועיקר מדת הרחמנות הוא שאינו חושש לטובתו ותשוקת עצמו כלל אלא רק לטובת זולתו, וע"כ מדת הרחמן גדול ממדת גומל חסד, וזה מדתו של יעקב אבינו, וזה מדתו של אברהם אבינו, קיצור הדברים שמדת ביישנים רחמנים גומלי חסדים הנמצאים בישראל היא מירושת שלשת האבות מדה לכל אחד מהם:

והנה ישראל נצרפו במצרים כצרוף את הכסף, היינו שלעומת כל מדה טובה שבהם הי' המירוק בצד הטיפוח, ובוה נבחן אם הוא קנין עצמי על טהרת הקודש, ובכן יש לומר שג' מדות אלו ביישנים רחמנים גומלי חסדים נצרפו בגזירה המשולשת הנ"ל. היינו לעומת מדת אברהם ותשוקתו להעניק מטובו לזולתו אף שאינו חייב לו כלום, עשו המצרים הרשעים עמהם להיפוך למרר חיי אנשים בעבודה היותר קשה למי שאין להם עליהם חוב של כלום [ואפי' לדברי הרמב"ן שדרך הגרים להעלות מס, מ"מ אין החוב למרר את חיהם אפי' במעט] ולעשוק מהם את חיי נפשם, והוא ממש היפוך גמילות חסד [והיתה העבודה בחומר ובלבנים שהוא לבן נמשך מקו הימין והבן]. ולעומת מדת יצחק ביישנים עשו המצרים הרשעים עמהם להיפוך בעזות שנתנו עליהם כל עבודה בשדה החפירות והוצאת הובלים מלאכה נבזה ונמאסה והיו מכים ומקללים אותם כנ"ל בשם הרמב"ן כדי לביישם ולהשפיל את נפשם לעומת שהיו בני מלכים ראויים לכבוד [והיתה עבודה בשדה לעומת מדתו של יצחק שנאמר בו (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה, ואמרו ז"ל (פסחים פ"ח) יצחק כתוב בו שדה, וגם הפסולת שיצאה ממנו הוא עשו איש שדה והבן]. ולעומת מדתו של יעקב רחמנים שהוא רק לטובת זולתו בלי שום נגיעה וטובת עצמו כלל, עשו המצרים הרשעים עמהם להיפוך שנתנו

האבות אברהם יצחק יעקב, כל אחד מדה מיוחדת. היינו ביישנים ירושה מיצחק, דהנה בושח היא מדת הדין והצמצום, שהוא עומד מרחוק ומתבייש לקרב הלום מפני חשיבותו של אדם גדול ונכבד ואין לו מצח להרים ראש, וכמו שאמר איוב (כ"ט ח') ראוני נערים ונחבאו, והיא נקראת יראת הכבוד, וזה עיקר מצות יראת ה' מפני הדר גאונו ולא מפני יראת העונש, כאמרם ז"ל (נדרים כ'), ובעבור תהי' יראתו על פניכם לבלתי תחטאו זו בושח, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים ח') כי אראה שמך מעשה אצבעותיך ירה וכוכבים אשר כוננת מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו, ויראת ה' היא מדתו של יצחק, ובב"ר (פ' ס') בן מביש זה יצחק שבייש את כל אומות העולם בשעה שנעקד ע"ג המזבח, שלעומת שהיתה בו מדת הבושח נגד השי"ת שהיא מדת היראה, לעומתו היו כל אומות העולם מתביישין ממנו ומעבודתו, וממנו נטבעה בורעו מדת ביישנים, רחמנים ירושה מיעקב שידוע שמדתו מדת הרחמים, ובב"ר (פ' ע"ה) כרחם אב על בנים כרחמן שבאבות ואי זה הוא רחמן וכו' ר' לוי אמר זה יעקב, גומלי חסדים ירושה מאברהם, שמדתו חסד, כדכתיב (מ"כה ז') חסד לאברהם, ובב"ר (פ' ס') שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו:

והנה מקום אתי לבאר מהו ההפרש שבין רחמנים לגומלי חסדים. אף שלכאורה בני בקתא חדא נינהו, שונים הם זה מזה, שמדת גומל חסד הוא שתשוקתו לעשות חסד ובוה שעושה חסד הוא משלים את תשוקתו, וע"כ מהדר אחר הצריכין לחסד, ואם אינו מוצא את הצריכין לחסד הוא מצטער כמו מי שאינו משיבוע את נפשו, וכמו שאיתא באאע"ה כשהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה ולא היו עוברים ושבים הי' מצטער, הרי כי גמילות חסד היא השלמת נפשו ותשוקתו, ומדת רחמנות אינה להשלים את תשוקתו אלא למלאות חסרון הנצרך, ואם לא יזדמנו לפניו אנשים שהם בצרה וצריכין לרחמים איננו חסד, לנפשו ע"כ אינו מזהר אחריהם, וזוהי תכלית מדת הרחמנות שאינו מתכוין לטובתו

פין מלאכה
 שים, ונראה
 כי אדמו"ר
 שאין כוננת
 אל הפעולה
 ו שפירשי
 נרך מלאכה
 ור לו החם
 ריך, עכ"ד
 ת רשבר"י
 ינו דהצריך
 נ"ל, שהרי
 בשלימית
 ושר כוונתו
 ריותו הוא
 על העובה,
 וונתו ולא
 ווא מתכוין,
 למה כתיב
 הרעה, הלא
 עליו שרי
 אלא ודאי
 גלו ריע
 ותר כמבין,
 ז לב, ועל
 "ל:
 שולשת, אי
 כל עבירה
 את חיהם
 ו בעבודה
 לאכה קשה
 ידה בשדה,
 ית והוצאת
 רודים בהם
 ז ומקללים
 ורך, היינו
 זם שאינם
 ז לענותם
 משולשת,
 ז ע"ט, ג'
 זנים, גומלי
 זם משולשת

עליהם עבודת פרך כג'ל שאין הכוונה לתועלתם אלא לאכזריות לבד להעביד את העובד כדי לענותו היפוך מדת רחמנות כג'ל: **ולפי האמור יש לפרש ענין ג' סעודות של שבת שיש בהן הארה מג' האבות. ליל שבת הוא יצחק, ובשחרית אברהם, ובמנחה יעקב, והנה מדתו של יצחק היא בושה כג'ל, כן צריך כל איש להיות מלא בושה בהופיע אור קדושת שבת וכולהו מתעטרין בנשמתי'ן חדתין, לא מחמת הסתכלות בשפלות עצמו איך ירד פלאים ולמרר את נפשו, שלזה אין זמן בשבת, וכבר אמרנו שזוה צוהי'ן אף עקתי'ן בטלי'ן ושביתי'ן, אלא מחמת גדולתה וחשיבותה של קדושת שבת, וכענין ראוני בערים ונחבאו, והיינו הך שבתקה"ו ששבת הוא אותיות בשת, ולעומת שהאדם נרתע לאחוריו זוכה שבאין מלאכים ומדיין ומקרבי'ן אותו לשבת, וכעין שה' בסיני וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק מפני יראת הכבוד היו באין מלאכי השרת ומדדי'ן אותן שנאמר מלכי צבאות יודון ידודו, וזה שאנו אומרים שלום עליכם בליל שבת, ואם האדם משכיל ביותר להתבייש מקרבי'ן לו עוד יותר, וכמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה בפירוש מגביה שפלים עד מרום שהשפל אם מגביה'ן אותו נעשה יותר שפל בעצמו ע"כ מגביה'ן אותו עוד יותר וחוזר חלילה עד שמגביה'ן אותו עד מרום, ודפח"ת, ובודאי הפירוש כג'ל ששפלותו היא מחמת בושה כג'ל, והוה כל הענין של שלום עליכם, סעודת שחרית היא של אברהם שמדתו חסד והיא סעודת דעתיקא שאין בו שום תערובת דין והוא עיקר עונג שבת דכבוד יום קודם לכבוד לילה ואין למעלה מעונג, סעודת תליחאה היא של יעקב שהוא מדת רחמנים כג'ל שאין הכוונה לנגיעתו ותשוקת עצמו כלל אפי' להתענג אלא בתכלית הביטול לרצון השי"ת, והוה רעוא דרעוי'ן, וכמ"ש בונה"ק (ח"א קמ"ב), דיעקב כל עובדיו הוה לשמא דקב"ה, והיינו למעט אפי' השלמת נפשו ותשוקתו: **ולפי האמור יש ליתן טעם מה שמשה בירר לישראל את יום השבת למנוחה.****

אף שבחז"ל לא קיימו את המצוות קודם מ"ת, מ"מ נתן מעלה לשבת משאר הימים שבאשר הימים יחסר המירוק אבל בשבת שמועיל כמו המירוק שע"י העבודה לא יחסר להם המירוק, וזה שאיתא במדרש תנחומא (פ' בראשית סי' ג') שכבוד שבת עדיף מאלף תעניות, שבשבת נעשה המירוק ממילא: **ולפי האמור בענין הגזירה המשולשת הנ"ל יש לפרש מקראי קודש, ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה', ונצטות לעשות אית הנחש ואות הצרעה, והי' אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון, והי' אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה וגו' יעשה אות הדם, ויש להבין דאם האות השני גדול ויותר פלא מן הראשון שייך לומר אם לא יאמינו לאות הראשון יעשה את השני, ואינו מובן מה פלא בזה יותר מבהו, ולפי הפשוט נראה שאות הנחש הוא יותר רבוחא מאות הצרעה, כי אות הצרעה יקרה לפעמים שאדם נעשה מצורע אבל שנעשה ממטה נחש לא שמענו: **ונראה דהנה במדרש (פ' ג') והן לא יאמינו לי אותה שעה דיבר משה שלא כהוגן הקב"ה אמר לו ושמעו לקולך וכו' בני הם מאמינים בני מאמינים שנאמר והאמין בה' [הנאמר באברהם], ויש להבין הלא משה לא אמר והן לא יאמינו בהשי"ת אלא לא יאמינו לי ויאמרו לא נראה אליך ה', ומה חטא היו עושין בזה, אדרבה מפורש ברמב"ם (פ"ו מהל' יסוה"ת ה"ז) וכשמשלחים אותו נותני'ן לו אות ומופת כדי שידעו העם שה' שלחו באמת, ומשה לא אמר שישאל יהיו מסופקים ביכולת ה' לגאלם ולהוציאם ממצרים שהרי כבר ידעו זה מיעקב ומיוסף שאלקים פקוד יפקוד אותם, ובמדרש (פ' ה') שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעים בהם בשבת לומר שהקב"ה גואלם, אלא אמר שיהיו מסופקים בנבואתו, ומה דמיון זה למה שהאמין אברהם מה ששמע בעצמו מהקב"ה:****

ונראה לפרש עפ"י חברי הפסיקתא (פרשת החודש) ורבנן אמרו קול דודי הנה

זה בא זה משה בשעה שבא ואמר בחודש הזה אתם נגאלין אמרו לו משה היאך אנו נגאלין ואין בדינו [הנה בודאי אין הפירוש בחודש הו נגאלים שעמד בר"ה ואמר להם החודש, דהרי כבר ראו בעיניהם תשי מופלאות ולא הי' להם עוד להיות מ בגאולה, ועוד ע"ז לא שייך לומר קו הנה זה בא אחר שכבר בא זה שני חודש, ועוד הרי במכילתא שנתן לה מצוות שיתעסקו בהן והן פסח ומי שיהא בידם מצוות להגאל בהו, אל הפירוש דקאי על תחילת ביאתו שי רבינו, ומה שאמר בחודש הזה אתם קאי על כלל הגאולה שבסוף שהיתה הנה, וכן פירש"י (שיר השירים ב') הייתי אומרת לגאולה עד תום ד' מאו וכו' הנה זה עומד סבורה הייתי עגונה עוד ימים רבים, והנה הוא שהי' עומד ומציץ מן חלונות השמ העשוי לי שנאמר ראה ראיתי את ע' וגו', עכ"ל רש"י, והנה מאמר זה בתחילת ביאתו, ויש להבין הלא אמר אלקי אבותיכם שמשמעו שבא בזכות ולמה צריך לזה מעשים, אך הנה בב ע"ו) הבוחר בדרכיהם והעושה כמ אני מתקיים עליו מי שאינו בוחר בד ואינו עושה כמעשיהם איני מתקיים ע"כ אמרו אין בדינו מעשים, היינו כאלה שיהיו נחשבים עכ"פ בוחרים בד ועושין כמעשיהם, וכמו שהגיד זקני' זצ מקאצק אהא דאמרו ז"ל (תנדב"א פ' חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי אבותי, ואמר ששוטה הוא זה שתר נפשו להשוות מעשיו למעשה אבות הפירוש יגיעו היינו שתהי' להם בעלמא, וזה עצמו מה שאמר משה ע"ה כי יאמרו לא נראה אליך ה', שלא יאמינו כי חפץ ה' בגאולתם, באפשרות הנבואה ג"כ לא היו מס שהרי אהרן הי' נביא במצרים מקודם, תפסו חז"ל על משה רבינו ע"ה י שלא כהוגן, כי מאחר שהקב"ה אמר

לקולך בודאי יאמינו גם בזה שבצדקת השי"ת יעשה עמהם עכ"פ אעפ"י שאינם כדאי, וזה ממש מה שנאמר באברהם (בראשית ט"ו ו') והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, שפירש הרמב"ן שהאמין שבצדקת השי"ת יעשה עמו עכ"פ, עיי"ש:

העולה מזה שמשוה חשש שלא יאמינו בעצמם שהם ראויים לקבל זכות אבות, וע"ז אמר לו השי"ת שיעשה אות הנחש. היינו דהנה אמרו ז"ל (בש"ס ב"ק) דנחש אינו גהנה בנשיכתו אלא כוונתו רק להזיק, והוא כדמיון עבודת הפרך במצרים שהכוונה לא היתה להנאת עצמם אלא לענותם, ולעומתו בקדושה היא מדת יעקב שהיו כל עובדיו לשמא דקב"ה, ולמטה להטבת זולתו ולא להשלמת נפשו ותשוקתו כלל, וכמו שבקליפה יש נחש בריח המבריח מן הקצה אל הקצה, כך יעקב נקרא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה מרישא דכל דרגין עד סופא דכל דרגין, ובוה"ק (ח"א קל"ח:) ויברא אלקים את התנינים הגדולים זה יעקב ועשו. וע"כ בא אות הנחש לרמוז להם שזכותו של יעקב עומדת להם לסלק כח מצרים ששעבדו בהם בפרך שהוא כענין נחש, והנה חזר למטה וכחם נסתלק, ואם עדיין לא יאמינו, היינו שיחשבו שזכות יעקב לבדו אולי איננה מספיקה מטעם שאינם ראויים כנ"ל, יעשה עוד אות הצרעה, דהנה צרעת היא מראה לבן, ומראות נגעים ע"ב גימטריא חסד והוא חסד דקליפה, ואין למעלה מעונג ואין למטה מנגע, וזה כחה של מצרים ששעבדו בישראל ומררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים, והנה שבה כבשרו זה לאות כי כחו של אברהם הוא חסד דקדושה ביטל את הכח הזה של מצרים, ואם לא יאמינו גם לשני האותות האלה, היינו שיחשבו אולי גם זכות שניהם איננה מספיקה באשר הם אינם ראויים ומדת הדין תקטרג עליהם, יעשה אות שלישי הוא אות הדם שמורה על מדתו של יצחק מדת הדין בקדושה, דהנה דם בקליפה הוא כחו של עשו, ובב"ר (פ' ס"ג) כי לדם אעשך ודם ירדפך זה עשו וכי עשו שונא את הדם וכי, רבנן

זה בא זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלין אמרו לו רבינו משה היאך אנו נגאלין ואין בדינו מעשים [הנה בודאי אין הפירוש בחודש הזה אתם נגאלים שעמד ב"ה ואמר להם פרשת החודש, דהרי כבר ראו בעיניהם תשע מכות מופלאות ולא היו להם עוד להיות מסופקים בגאולה, ועוד ע"ז לא שייך לומר קול דודי הנה זה בא אחר שכבר בא זה שנים עשר חודש, ועוד הרי במכילתא שנתן להם שתי מצוות שיתעסקו בהן והן פסח ומילה כדי שיהא בידם מצוות להגאל בהן, אלא ודאי הפירוש דקאי על תחילת ביאתו של משה רבינו, ומה שאמר בחודש הזה אתם נגאלין קאי על כלל הגאולה שבסוף שהיתה בחודש הזה, וכן פירש"י (שיר השירים ב') נואש הייתי אומרת לגאולה עד תום ד' מאות שנה וכי' הנה זה עומד סבורה הייתי לישב עגונה עוד ימים רבים, והנה הוא הודיע שהי' עומד ומציץ מן חלונות השמים את העשוי לי שנאמר ראה ראיתי את עני עמי וגו', עכ"ל רש"י, והנה מאמר זה הוא בתחילת ביאתו, ויש להבין הלא אמר להם אלקי אבותיכם שמשמעו שבא בזכות אבות ולמה צריך לזה מעשים, אך הנה בב"ר (פ' ע"ז) הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו מי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם אינו מתקיים עליו, ע"כ אמרו אין בדינו מעשים, היינו מעשים כאלה שיהיו נחשבים עכ"פ בוחרים בדרכיהם ועושים כמעשיהם, וכמו שהגיד זקינו זצלה"ה מקאצק אהא דאמרו ז"ל (תנדב"א פ' י"ח) חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, ואמר ששוטה הוא זה שתרהב בו נפשו להשוות מעשיו למעשה אבות, אלא הפירוש יגיעו היינו שתהי' להם נגיעה בעלמא, וזה עצמו מה שאמר משה רבינו ע"ה כי יאמרו לא נראה אליך ה', היינו שלא יאמינו כי חפץ ה' בגאולתם, אבל באפשרות הטבואה ג"כ לא היו מסופקים, שהרי אהרן ה' נביא במצרים מקודם, ומ"מ תפסו חכ"ל על משה רבינו ע"ה שדיבר שלא כהוגן, כי מאחר שהקב"ה אמר ושמעו

וזה קודם
אר הימים
כל בשבת
לא יחסר
ו תנחומא
בת עדיף
ק ממילא:
שת הנ"ל
שה ויאמר
בקולי כי
ה לעשות
לא יאמינו
והאמינו
אמינו גם
ות הדם,
ול ויותר
א יאמינו
ינו מובן
וט נראה
: הצרעה,
ים נעשה
שמענו:
א יאמינו
שה שלא
לך וכי'
שנאמר
ש להבין
בהשי"ת
אה אלך
ז מפורש
ומשלחים
דעו העם
שישראל
להוציאם
: ומיוסף
ו (פ' ה')
ים בהם
א אמר
גיון זה
: בעצמו
: (פרשת
ודי הנה

אמרי שנאת דמו של אדם בגופו. כי ידוע שמדתו של עשו רציחה ושפיכות דמים; ובכלל שפיכת דמים היא הלבנת פני חבירו, כאמרם ז"ל (ב"מ נ"ח.) המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים, דאזיל סומקא ואתי חיורא, ועשו הוא הפסולת של יצחק אבינו מדת הדין בקדושה והוא מסר את דמו לקרבן והוא בבחי' בושח ובייש את כל אומות העולם כנ"ל, וע"כ תקח ממימי היאור ושפכת היבשה והי' לדם ביבשת, והוא אזיל חיורא ואתי סומקא שמורה שגם זכותו של יצחק עומדת להם, ואברהם מהאי גיסא ויעקב מהאי גיסא, והוא כענין התקיעות שבזוה"ק (פ' אמור):

ויש לומר עוד בלשון אחר, שאחר האות הראשון שהראה להם שזכותו של יעקב עומדת להם עדיין יחשבו שזכותו תועיל לסלק הגזירה השלישית שהיא לעומתו כנ"ל, אבל אכתי ישרו עליהם שתי הגזירות הראשונות מאחר שהם בעצמם אינם ראויים לגאולה, ע"כ נצטוו לעשות האות השני אות הצרעת שמורה שזכותו של אברהם עומדת אעפ"י שאינם ראויים ויסלק מעליהם גם הגזירות הראשונות, והי' אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה, היינו שיחשבו שזכותו של אברהם מדת החסד תספיק לסלק מעליהם רק מרירות חיהם שהיא היפוך מדת אברהם, אבל עדיין ישר עליהם שעבוד מצרים למס עובד, כמ"ש הרמב"ן (בפסוק הבה נתחכמה לו) שכן דרך הגרים להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה, עכ"ל, וא"כ הרי כך מדת הדין נותנת, ע"כ נצטוו לעשות האות השלישי אות הדם שמורה שגם מדת הדין מסכמת לגאולתם וכנ"ל:

ומעתה מיושב הכל, שאין שייך לומר שאות זה גדול מזה ולא מזה, ולא שיעשה את האות היותר גדול ויותר פלא ולא יצטרך לשני אותות הקודמים, שהרי כל אות ואות יש לו ענין בפני עצמו, ודו"ק:

במד"ר (פ' א') הבאים מצרימה, וכי היום באים והלא ימים רבים

היו להם שבאו למצרים, אלא כל זמן שיוסף הי' קיים לא הי' להם משוי של מצרים, מת יוסף נתנו עליהם משוי, לפיכך כתיב הבאים כאילו אותו יום נכנסו למצרים, את יעקב כל אלה מכחו של יעקב שסיגל מצוות ומעש"ט וזכה להעמיד י"ב שבטים, נראה הפירוש שמלת הבאים היא מלרע שהוא לשון הוה, ולכאורה הי' יותר מוצדק לומר אשר באו שהוא לשון עבר, אלא שבודאי כשבאו למצרים כל אחד ואחד קשר את עצמו בקשר אמין בהשי"ת והוסיפו לעצמן דביקות ואומץ הלב לבל יטמעו בין הגויים המצרים ערות הארץ, ואף שבטבע ההרגל מפיג הפחד, מה גם כי יוסף בשביל שגדר עצמו מן העררה הי' סובל על עצמו כל משוי מצרים ואחו בהם לבל יפול על ישראל, ובכן אז לא היו מרגישין כ"כ את ערות מצרים האורבת עליהם וכשהיו רואין א"ע במצרים בלתי נשחתים הי' ממילא בעיניהם הקשר בלתי צורך כ"כ והי' נעשה רפוי מעט, וזה שאמר כל זמן שיוסף קיים לא הי' להם משוי, וא"כ לא היו צריכין כ"כ לגדרים, השכילו על הימים הבאים להלאה ונדמה להם שכל יום הי' כאילו היום נכנסו וחדש הוא הדבר להם, וזה שאמר את יעקב כל אלה מכחו של יעקב, כי יעקב הוא בחי' עקב שהי' רואה את עצמו תמיד בדיוטא התחתונה וכאילו עדיין לא התחיל כלום, וכמו שהגיד כ"כ אבי אדמור"ר זצלה"ה בטעם הטמנתו בבית עבר י"ד שנים קודם הליכתו לחרן לקשר את עצמו עוד בקשר כפול המכופל בתורה, שעדיין לא האמין בעצמו שלא יטמע בבית לבן, היפוך מדתו של עשו איש שלם בעצמו, כמו שכבר הגדנו כמה פעמים, וזה שאמר שסיגל מצוות ומעש"ט, ולשון סיגול הוא המקבץ יד על יד, כי אוהב כסף לא ישבע כסף וכל מה שיש לו נדמה לו לפחות מכפי הראוי, ומי שיש לו מנה רוצה מאתים, ובמדרש (דב"ר פ' ב') אוהב מצוות לא ישבע מצוות, וע"כ זכה להעמיד י"ב שבטים, כי כמו שלא הסתפק עצמו בשלימותו אלא הוסיף בכל יום, לעומתו נתנו לו מן השמים כל השלימות והם י"ב שבטים שהם כל

שלימות הבריאה כנגד י"ב נקראים ע"ש הגאולה, כי כל ענין כמו עובר שגשמה צורתו בב ליותר שלימות כי אילו הסתפק בשלימותו לא יצא לעולם, כן יש וכל זה בא מכח יעקב כנ"ל שהכ ברעו אחריו:

במד"ר (פ' א') ואלה שמות ע"ש גאולת ישראל

ראובן שנאמר ראה ראיתי את שמעון ע"ש וישמע אלקים את ע"ש שנתחבר הקב"ה לצרתם לקיים מה שנאמר עמו אנכי להבין שוהי צרת הגלות, ואינו שהם ע"ש הישועה והגאולה, וזהו ונראה לפרש שזה שנאמר עמו זה עצמו הוא הישועה, והיינו הבריאה אין לך דבר שאין לו מ אדם שאין לו שעה, ואין שייך הגלות בעולם, היינו להיות או זולתה, מה גם ישראל שהם בי הגל ואין ראוי להם השעבוד, וכל הגל הם רק מפאת החטא שיצא מן והקטיגור מקטרט שכמו שהוא וממקומו הראוי והמשיך עליו כח ושעבודם כן מגיעים לו הגלות ו באשר שנתחבר המקום לישראל צר א"כ המקטרגים כביכול עליו ולזה אין להם רשות, וכענין מלובלין והמגיד מקאזניץ זו שאדם מצטער שכינה מה או מראשי, ואיש שיש לו צרה רד להשי"ת אם איננו משים אל לב כביכול צער השכינה כל המקטו ממנו, אך זה עצמו שישכח רישו עד שכל תפילותיו יהי השכינה כביכול איננו דבר קל, מצד החיבור שהשי"ת מתחב וכלים הפנים אל פנים מתעורר נמי-חיבור, ושוב בכה אדם לו האהבה להשי"ת כ"כ עד שנקל צערו נגד צער השכינה כביכוי